

SCP/1231/2023
ID: 17900300009182

Uniwersytet Rzeszowski
Kolegium Nauk Humanistycznych
35-310 Rzeszów, ul. Rejtana 16 c
za pośrednictwem:

Rady Doskonałości Naukowej

pl. Defilad 1

00-901 Warszawa

(Pałac Kultury i Nauki, p. XXIV, pok. 2)

RPW/1642/2023
Data: 2023-02-22

dr Marta Smykała
Uniwersytet Rzeszowski
Kolegium Nauk Humanistycznych
Instytut Neofilologii / Katedra Lingwistyki Stosowanej
al. mjr. W. Kopisto 2 B
35-310 Rzeszów

Wniosek

z dnia 18 lutego 2023 roku

o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie **nauk humanistycznych** w dyscyplinie¹ **językoznawstwo**

Określenie osiągnięcia naukowego będącego podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego: cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2b ustawy, pt.

Analiza porównawcza polskich i niemieckich dyskursów o imigracji. Strategie nominacji, predykcji, argumentacji i praktyki multimodalne

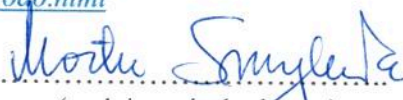
Wniosuję – na podstawie art. 221 ust. 10 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 zm.) – aby komisja habilitacyjna podejmowała uchwałę w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w głosowaniu **tajnym/jawnym***²

Zostałem poinformowany, że:

Administratorem w odniesieniu do danych osobowych pozyskanych w ramach postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego jest Przewodniczący Rady Doskonałości Naukowej z siedzibą w Warszawie (pl. Defilad 1, XXIV piętro, 00-901 Warszawa).

Kontakt za pośrednictwem e-mail: kancelaria@rdn.gov.pl, tel. 22 656 60 98 lub w siedzibie organu. Dane osobowe będą przetwarzane w oparciu o przesłankę wskazaną w art. 6 ust. 1 lit. c) Rozporządzenia UE 2016/679 z dnia z dnia 27 kwietnia 2016 r. w związku z art. 220 - 221 oraz art. 232 – 240 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w celu przeprowadzenie postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego oraz realizacji praw i obowiązków oraz środków odwoławczych przewidzianych w tym postępowaniu.

Szczegółowa informacja na temat przetwarzania danych osobowych w postępowaniu dostępna jest na stronie www.rdn.gov.pl/klauzula-informacyjna-rodpo.html

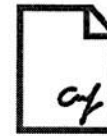

.....
(podpis wnioskodawcy)

Załączniki:

¹ Klasyfikacja dziedzin i dyscyplin wg. rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin w zakresie sztuki (Dz. U. z 2018 r. poz. 1818).

² * Niepotrzebne skreślić.

dr Marta Smykała
Uniwersytet Rzeszowski
Kolegium Nauk Humanistycznych
Instytut Neofilologii
Katedra Lingwistyki Stosowanej

PODPIS ZAUFANY
MARTA MAŁGORZATA
SMYKAŁA
18.02.2023 12:40:20 [GMT+1]
Dokument podpisany elektronicznie
podpisem zaufanym

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Marta Smykała

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- 1991 - dyplom magistra lingwistyki stosowanej (specjalność tłumaczeniowa i nauczycielska – język niemiecki i język rosyjski), Uniwersytet Warszawski, Instytut Lingwistyki Stosowanej. Tytuł pracy magisterskiej: *Die Rolle der Modalpartikeln in der gesprochenen deutschen Sprache und ihre Wiedergabemöglichkeiten im Polnischen*. Promotor: prof. dr hab. Franciszek Grucza.
- 2006 – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskany na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Zur kontrastiven Textologie am Beispiel der österreichischen und polnischen Tourismuswerbung*. Promotor dr hab. Zofia Bilut-Homplewicz, prof. UR; recenzenci: dr hab. Beata Mikołajczyk, prof. UAM i prof. dr hab. Zdzisław Wawrzyniak.
Praca doktorska z wyróżnieniem.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

1995 – 2001	Instytut Filologii Germańskiej, Wydział Filologiczny, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie; asystent
2001 – 2017	Instytut Filologii Germańskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Rzeszowski; asystent i od XI 2006 roku adiunkt w Zakładzie Teorii Komunikacji Językowej
2017 – obecnie	Katedra Lingwistyki Stosowanej, Kolegium Nauk Humanistycznych UR; adiunkt w Zakładzie Lingwistyki Mediów

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Prowadzone przeze mnie badania naukowe dotyczą dyskursywnie uwarunkowanego użycia współczesnego języka niemieckiego i współczesnego języka polskiego; przede wszystkim zagadnień związanych z językiem mediów (polski i niemiecki dyskurs (i)migracyjny), komunikacją perswazyjną, kształtowaniem się gatunków oraz językowym i dyskursywnym obrazem świata (m. in. w podręcznikach szkolnych). Są to głównie badania kontrastywne. Umieścić je można w paradygmacie lingwistycznej analizy dyskursu, lingwistyki kulturowej i międzykulturowej, lingwistyki mediów, tekstologii kontrastywnej i genologii lingwistycznej oraz kognitywizmu i retoryki.

Efektym wymienionych badań jest wydana w 2015 roku monografia pt. *Wenn jemand eine Reise tut ... Die kontrastive Textologie am Beispiel der österreichischen und polnischen Tourismuswerbung* [Kto podróżuje... wie więcej. Przyczynek do tekstologii kontrastywnej na przykładzie austriackiej i polskiej reklamy turystycznej]. Seria: Studien zur Text- und Diskursforschung, red. Z. Berdychowska/Z. Bilut-Homplewicz, wyd. Peter Lang Verlag (308 str.) oraz artykuły opublikowane w czasopismach naukowych, monografiach zbiorowych i tomach pokonferencyjnych (por. zał. 4 Wykaz osiągnięć naukowych i pkt. 4b i c poniżej), których problematykę prezentowałam na konferencjach naukowych w Polsce i za granicą. Jestem także współredaktorką czterech monografii zbiorowych (por. pkt. 4c), współautorką projektów naukowych i współzałożycielką Ośrodka Badawczo-Dydaktycznego i Transferu Wiedzy *Tekst – Dyskurs – Komunikacja* działającego od 2011 roku na Uniwersytecie Rzeszowskim (por. pkt. 6). Ponadto jestem członkiem międzynarodowych stowarzyszeń IVG (Internationale Vereinigung für Germanistik) i IGsBi (Internationale Gesellschaft für Schulbuch- und Bildungsmedienforschung e. V.)

Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa opublikowałam 5 artykułów naukowych z zakresu lingwistyki tekstu, dydaktyki języków obcych, przekładoznawstwa, komunikacji międzykulturowej i badań nad reklamą turystyczną w ujęciu kontrastywnym (por. zał. 4 Wykaz osiągnięć naukowych).

a) Obszar badawczy podlegający ocenie:

Tytuł osiągnięcia naukowego:

Analiza porównawcza polskich i niemieckich dyskursów o imigracji. Strategie nominacji, predykcji, argumentacji i praktyki multimodalne

Na wskazane osiągnięcie składa się cykl 10 obszernych artykułów naukowych, podejmujących zarówno kwestie teoretyczno-metodologiczne, jak i empiryczne, które wymieniam poniżej w kolejności chronologicznej. W tej kolejności je też omówię.

1. (2016) „*Wir schaffen das!*“ *Diskursive Strategien sprachlicher Konstituierung des Beginns der Flüchtlingskrise und ihrer Hauptakteure im Pressediskurs am Beispiel der Wochenzeitung „DIE ZEIT“*. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 9, s. 183-202.
2. (2017) „*Wir*“ und „*Die*“ (*Flüchtlinge*). *Zur sprachlichen Profilierung des Selbstbildes der Deutschen im Pressediskurs zu Beginn der Flüchtlingskrise*. W: Z. Bilut-Homplewicz & M. Krauz (red.), *Text im Fokus zweier Linguistiken. Aus der polonistischen und germanistischen Forschung* (s. 163-182). Frankfurt a. M.: Verlag Peter Lang.
3. (2018) *Obraz kryzysu migracyjnego i migranta w prasie niemieckiej na podstawie tygodnika DIE ZEIT*. W: E. Bilas-Pleszak, J. Przyklenk & A. Rejter (red.), *Wędrówka, podróż, migracja w języku i kulturze* (s. 139-161). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
4. (2018) *Die Flüchtlingskrise 2015 im Spiegel der polnischen Presse. Eine Analyse von Nominationsstrategien*. „Stylistyka“, XXVII, s. 291-319. DOI: 10.25167/Stylistyka27.2018.18.
5. (2018) *Zu Benennungsstrategien von Migranten im polnischen und deutschen Migrationsdiskurs im Kontext der Hassrede und des Konzepts semantischer Kämpfe*. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 11, s. 225-252. DOI: 10.7311/tid.11.2018.09.
6. (2020) *Hassrede und Diskurskritik. Kontrastive Analyse der Mediendiskurse über Migration in Polen und in Deutschland zu Beginn der Flüchtlingskrise in Europa* (współautor Waldemar Czachur). W: J. Makowski (red.): *Hassrede – ein multidimensionales Phänomen im interdisziplinären Vergleich* (s. 89-109). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. DOI: 10.18778/8142-633-6.06.
7. (2020) *Darstellung von Migrant*innen und Migration in Lehrwerken für Deutsch als Fremdsprache in Polen* (współautorka Agnieszka Mac). W: S. Schütze & E. Matthes (red.), *Migration und Bildungsmedien* (s. 227-242). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt KG.
8. (2021) *Kategoria toposu w lingwistycznej analizie dyskursu na przykładzie badań polskiego i niemieckiego dyskursu migracyjnego*. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 14, s.301-332. DOI: 10.7311/tid.15.2021.20.
9. (2022) *Interlinguistische und interdiskursive Kontrastivität am Beispiel der linguistischen Forschung zum Migrationsdiskurs in Polen und in Deutschland*. „Forum Lingwistyczne“, 10, s. 1-26. DOI: 10.31261/FL.2022.10.11.
10. (2022) *Multimodal Practices of Empathy and Fear in Polish Refugee Discourse: Analysis of Magazine Covers* (współautorzy Waldemar Czachur, Roman Opilowski). „GEMA Online® Journal of Language Studies“, 22(3), s. 63-85. DOI: 10.17576/gema-2022-2203-04.

Wybrane aspekty problematyki zawartej w artykułach zaprezentowałam na czterech międzynarodowych konferencjach naukowych. Poniżej przedstawiam omówienie cyklu, zaprezentowanych rezultatów badań i ich wkładu w rozwój dyscypliny. Trzy artykuły spośród wyżej wymienionych powstały w ramach współpracy naukowej z Agnieszką Mac (nr 7), Waldemarem Czachurem (nr 6 i 10) i Romanem Opiłowskim (nr 10). Oświadczenia własne i współautorów o wkładzie w przygotowanie artykułów w załączeniu (załączniki 6 a, b, c, d).

b) Omówienie pozycji wskazanej w punkcie a

I UWAGI WSTĘPNE

1. Kontekst badawczy i ramy teoretyczne

Moje prace nawiązują do badań nad dyskursem prowadzonych od lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia przez badaczy niemieckich i wpisują się w nurt kontrastywnych analiz dyskursu prowadzonych w Polsce m. in. przez Zofię Bilut-Homplewicz, Waldemara Czachura, Dorotę Kaczmarek, Annę Hanus, Dorotę Miller, Jarochnę Dąbrowską-Burkhardt, Joannę Pędzisz i in. Również wtedy, gdy wyniki analiz opisuję w języku polskim lub angielskim, badania pozostają – pod względem przyjętej metodologii – w rycie germanistycznym. Jako lingwistka (głównie germanistka) to tam szukałam i szukam inspiracji do moich badań, jednakże staram się łączyć różne tradycje, poszerzam instrumentarium badawcze i ustalenia metodologiczne poszczególnych szkół (por. niżej), a także proponuję alternatywne podejście teoretyczno-analityczne do analizy dyskursu, łączące założenia i metody lingwistycznej analizy dyskursu z założeniami i metodami współczesnej lingwistyki mediów.

W ramach analizy dyskursu funkcjonuje wiele szkół, które różnią się między sobą czasem tylko pozornie (por. Heinemann 2011), czasem zaś z pozoru tylko są jednolite (KAD). Różnice dotyczą celu, perspektywy i metodologii prowadzonych analiz (por. Kumięga/Nowicka 2012; Czachur 2020). Prowadzone przeze mnie analizy dyskursologiczne najbliższe są badaniom szkoły semantyki historycznej i eksplikatywnej. Podejście to nie rozpowszechniło się w polskiej przestrzeni badawczej w stopniu takim, jak chociażby krytyczna analiza dyskursu (KAD), choć wydaje się predestynowane do analiz ważnych społecznie dyskursów. Najogólniej rzecz ujmując semantyka historyczna i eksplikatywna zainteresowana jest tym, jak rzeczywistość społeczna odzwierciedla się w dyskursie. Chodzi przy tym o prowadzone z perspektywy językoznawstwa analizy dotyczące następującego na przestrzeni lat rozwoju określonych wątków oficjalnych debat poświęconych tematów o dużej istotności społecznej. Bada się zatem język sfery publicznej stosowany w dyskusjach toczonych za pośrednictwem mediów (głównie na łamach prasy) w celu pozyskania informacji o zmianie/ewolucji reprezentowanych w badanym dyskursie stanowisk, gdyż zmiany te interpretowane są w kontekście społecznym jako symptomy zmian w zbiorowych sposobach myślenia (por. Niehr/Böke 2010).

Okres rozkwitu semantyki historycznej przypada na przełom milenijny. Główni reprezentanci tego nurtu, nazywanego również lingwistyczną analizą dyskursu (w odróżnieniu od KAD), to naukowcy skupieni wokół Georga Stötzela: Karin Böke, Thomas Niehr, Martin Wengeler, Matthias Jung (tzw. grupa lub szkoła z Düsseldorfu). Badacze ci charakteryzują swoje analizy jako głównie opisową – w mniejszym zaś stopniu krytyczną – pragmatycznie zorientowaną historię języka, która zajmuje się analizą powiązań pomiędzy zmianami społecznymi i zmianami językowymi (tamże). Za artykuły programowe tej grupy uznaje się prace Dietricha Bussego i Wolfganga Teuberta (1994) oraz Fritza Hermannsa (1995). Dorobek szkoły z Düsseldorfu w skondensowanej formie prezentuje praca *Sprachgeschichte als Zeitgeschichte* [Historia języka jako historia współczesna] (Wengeler 2005).

Dyskurs migracyjny w Niemczech i krajach niemieckojęzycznych to jeden z kilku dyskursów, którym wymienieni badacze poświęcili wiele, o ile nie najwięcej, publikacji. W Niemczech od wielu lat stanowi on przedmiot pogłębionych badań językoznawczych (por. Niehr/Böke 2010). Natomiast w Polsce tematem tym zajmuje się niewiele osób. Jeszcze mniej prowadzi badania kontrastywne. W związku z tym postrzegam swoje badania jako częściowe wypełnienie istniejącej luki w językoznawczych analizach dyskursu imigracyjnego w polskiej prasie.

Obserwowanie narodzin i ewolucji dyskursu imigracyjnego w Polsce (dokładniej w polskich mediach) i porównywanie używanego w tym dyskursie języka do języka stosowanego w odnośnym dyskursie w mediach niemieckich jest dla mnie zjawiskiem poznawczo frapującym i naukowo owocnym. Dostrzegam pomiędzy oboma dyskursami więcej różnic niż symetrii. Ponieważ jednak metody stosowane przez przedstawicieli szkoły semantyki historycznej dotyczą głównie warstwy werbalnej badanych tekstów, w mniejszym stopniu relacji język – obraz, postawiłam sobie za cel poszerzenie ich metody badań o nowe sposoby eksploracji lingwistycznej, mianowicie o analizę multimodalną i badania ilościowe.

Jeśli chodzi o definicję pojęcia *dyskurs*, to literatura przedmiotu odnotowuje wiele prób zdefiniowania tego określenia. W ostatnich dwudziestu latach przeszło ono sporą ewolucję. Również moje rozumienie dyskursu ewoluowało. Jednej z pierwszych prób zdefiniowania tej początkowo filozoficznej kategorii (M. Foucault) w ramach językoznawstwa dokonali Busse i Teubert (1994), określając dyskurs jako jednostkę transtekstualną, składającą się z wypowiedzi reprezentujących kolektywną i rozproszoną w społeczeństwie wiedzę (podobnie Spitzmüller/Warnke 2011). Badanie dyskursu oznacza więc badanie relacji język – wiedza. Dyskurs postrzegany jest również jako element łączący językoznawstwo z naukami społecznymi (por. np. Busse 2005, Fairclough/Duszak 2008, Jäger 2001) umożliwiający badanie relacji wiedza – władza tudzież język – wiedza – władza. Pojęcie to definiowane jest także jako uwarunkowana społecznie i kulturowo praktyka społeczna (por. np. Reisigl 2010) lub praktyka komunikacyjna pewnej wspólnoty (por. np. Wojtak 2010) i zakłada istnienie wzorców komunikacji społecznej, zaś sam dyskurs określany jest jako wzorzec takiej komunikacji (np. Wodak 2011, Labocha 2008). Dyskurs rozumiany jest również jako kategoria teoretyczna, a także metoda analizy zjawisk tekstowych i stanowi poszerzenie przedmiotu badań stylistyki (por. Witosz 2009).

Biorąc pod uwagę mój obecny stan wiedzy, przyłączam się do stanowiska W. Czachura, że na dyskursy składają się praktyki komunikacyjne w określonych społecznościach kulturowych. Oznacza to, że dyskurs stanowi przestrzeń komunikacyjną, w której następują procesy tworzenia i negocjowania znaczeń w obrębie wspólnoty kulturowej/komunikacyjnej, które to z kolei tworzą tzw. wiedzę kolektywną owej wspólnoty (por. Czachur 2020). Procesy negocjacyjne, stanowiące istotę dyskursów, rozgrywają się w dużej mierze za pośrednictwem mediów i w mediach, czerpią z wiedzy zbiorowej (kulturowej) jednocześnie ją modyfikując; stanowią również pewną propozycję sposobu interpretowania rzeczywistości (por. tamże). Propozycja W. Czachura, by traktować lingwistykę dyskursu jako program badawczy, który łączy w sobie podejście językoznawcze, medioznawcze, komunikologiczne, kulturoznawcze i socjologiczne i jednocześnie zakłada konstruowalność dyskursu odpowiada, moim zdaniem, rzeczywistości badawczej i trafnie odzwierciedla obecne podejście do badań nad dyskursem.

Ujmując dyskurs jako zbiór praktyk, tj. rutynowych działań komunikacyjnych opartych na określonych wzorcach, przy pomocy których kształtują się określone **obrazy świata** (por. np. Bartmiński 1999), w swoich badaniach skupiam się na tym, jaki obraz imigracji i imigrantów kreują/przedstawiają polskie i niemieckie media (prasa). **Obraz** rozumiem jako wiedzę zbiorową określonej społeczności dyskursywnej dotyczącą zjawiska imigracji i imigrantów. W prasie tworzony jest on przy pomocy różnych systemów (kodów) semiotycznych: kodu werbalnego, także wizualnego, w grę wchodzi również synergia obu kodów współtworzących całościowy sens komunikatu. Tworzenie obrazu odbywa się na płaszczyźnie wizualnej (dobór materiału graficznego, sposób prezentacji zjawiska lub osób), językowej (użycie specyficznych określeń i konstrukcji językowych w celu identyfikacji, kategoryzacji, oceny, prezentacji określonego zjawiska czy osób, sposób pisania na dany temat) i na płaszczyźnie treści (dobór tematów i treści). Działania na wszystkich trzech płaszczyznach to działania nieprzypadkowe służące określonym celom wyznaczonym przez autorów przekazów. W związku z tym można mówić o konkretnych **strategiach**, tj. przemyślanych i zaplanowanych działaniach komunikacyjnych dla osiągnięcia zamierzonych celów. W przypadku badanego dyskursu i komunikatów, które się na niego składają, strategicznym celem jest zazwyczaj perswazja i wywołanie (wytworzenie) u odbiorców komunikatu odpowiedniej postawy (nastawienia) wobec opisywanych zjawisk i osób.

Reisigl i Wodak (2001), przedstawiciele wiedeńskiej szkoły KAD badającej problematykę wykluczenia, wyróżniają pięć strategii dyskursywnych, na których zasada się analiza dyskursu. Pierwsza z nich to **strategia nazywania (nominacji)** osób (w moich badaniach również zjawisk) i sposobu mówienia o nich (w odniesieniu do osób: od form eksplicytnych w postaci jawnych obelg po formy implicytne polegające na nienazywaniu, językowym „wymazaniu”, por. Reisigl 2010: 41). Nazywanie i identyfikowanie osób może mieć również charakter nienacechowany (por. Łotocki 2019: 83), który w miarę rozwoju dyskursu zmienia się wskutek zmiany konotacji spowodowanej kontekstem dyskursywnym. Powtarzające się nominacje stają się często **słowami kluczami**, tj. określeniami służącymi nazywaniu, interpretowaniu i charakteryzowaniu

przedstawianej rzeczywistości, nierzadko nacechowanymi, niosącymi ze sobą ładunek emocjonalny. Słowa klucze kształtują badany dyskurs i kierują argumentacją, służą realizacji funkcji perswazyjnej (por. Bußmann 2002: 584).

Kolejny rodzaj strategii to **strategia orzekania (predykcji)**, polegająca na przypisywaniu danym osobom (tu imigrantom) określonych cech. Często chodzi o cechy stereotypowe, powszechnie kojarzone przez daną wspólnotę dyskursywną z określoną grupą osób.

Trzeci rodzaj strategii to **argumentowanie** służące uzasadnianiu i legitymizowaniu określonych postaw wobec opisywanych zjawisk i osób. W ramach tej strategii argumenty przyjmują formę **toposów** (kulturowych reguł preferencji, norm prawnych, religijnych itp., por. Lewiński 2012: 62). Reisigl i Wodak (2001) rozróżniają jeszcze strategie intensyfikacji i tłumienia, a także ramowania i perspektywizacji, którymi nie zajmowałam się w swoich badaniach, dlatego w tym miejscu je pominię.

Wspominałam powyżej o tym, że na dyskurs składają się praktyki komunikacyjne rozumiane jako sposoby użycia języka, manifestujące się w formie tekstów/komunikatów. Ich specyficzną formą są **praktyki multimodalne** rozumiane jako ogół działań językowo-wizualnych, manifestujących się w postaci komunikatów polisemiotycznych, których sens globalny wynika z interakcji między różnymi kodami semiotycznymi (por. Czachur/Pappert 2019, Maćkiewicz 2017).

Zarysowane powyżej tło teoretyczne stanowi podstawę mojej refleksji nad prasowym dyskursem o imigracji w Polsce i w Niemczech. Przeprowadzone badania unaocniają, jak wieloaspektowa jest analiza dyskursu, również ta prowadzona z pozycji językoznawczych. W zakresie empirycznym moje badania pokazują, w jaki sposób kształtował się polski dyskurs prasowy w okresie 2015-17, tj. w okresie kryzysu migracyjnego. Nie są mi znane takie badania prowadzone z pozycji językoznawczych (neofilologicznych) na obszerniejszym korpusie, oprócz jednostkowych analiz o charakterze przyczynkarskim. W zakresie teoriopoznawczym za swój wkład uznaję poszerzenie instrumentarium badawczego szkoły semantyki historycznej o metody i narzędzia stosowane w innych „szkołach” (krytyczna analiza dyskursu, lingwistyka mediów), a także propozycje alternatywnych podejść teoretyczno-analitycznych do analizy dyskursu (np. w oparciu o krytykę dyskursu rozumianą jako etyka słowa lub w oparciu o koncepcję kontrastywności interlingwistycznej i interdyskursywnej – wskazanie na nieobecność kategorii toposu w polonistycznych analizach argumentacji w dyskursach).

2. Korpus

Badania dyskursu (i)migracyjnego prowadziłam w oparciu o zróżnicowany korpus, na który składały się czasopisma drukowane. Przedmiotem moich analiz był zatem głównie dyskurs prasowy (medialny) w Polsce i w Niemczech (dotyczy wszystkich artykułów ww. cyklu poza art. nr 7, 8, 9). Niemiecki dyskurs prasowy przeanalizowany został przede wszystkim w oparciu o tygodnik liberalny „Die Zeit” (wydania z okresu sierpień 2015 – wrzesień 2016).

Analizę polskiego dyskursu prasowego na temat imigracji przeprowadziłam głównie w oparciu o polskie tygodniki opinii: „Polityka”, „Wprost”, „Niedziela”, „Tygodnik Powszechny”, „Gazeta Polska”, „Angora”, „Gość Niedzielny”, „wSieci”, „Do Rzeczy”, a także gazety codzienne: „Gazeta Wyborcza”, „Gazeta Polska Codziennie” (wydania z różnych okresów, głównie z lat 2015-2017). Omawiając poniżej poszczególne artykuły podaję bardziej szczegółowe dane dotyczące korpusu. W przypadku art. 7 na korpus składały się podręczniki do nauczania języka niemieckiego jako obcego wydane w Polsce lub w Niemczech po roku 1990. Natomiast artykuły nr 8 i 9 stanowią rodzaj metarefleksji na temat toposu jako kategorii badawczej w analizie dyskursu. W rozważaniach odwołuję się więc do wielu różnych prac poświęconych konceptualizacji i operacjonalizacji tego pojęcia.

3. Metody badań

W prezentowanych tu analizach posługuję się konglomeratem różnych metod w zależności od stawianego sobie celu. Inspiracje czerpię z metod semantyki historycznej i eksplikatywnej (Hermanns 1995, „słowa jako wehikuł myśli”, Busse/Teubert 1994), analiz badaczy dyskursu z tzw. grupy z Düsseldorfu – analiza słów kluczowych, metafor i strategii, a także odwołuję się do koncepcji walk semantycznych E. Feldera (2010), modelu DIMEAN (Spitzmüller/Warnke 2011), analizy strategii dyskursywnych (Reisigl, Wodak 2001, Reisigl 2010). W artykułach nr 7 i 10 przeprowadzamy wraz ze współautorami analizę multimodalną badanych komunikatów i w związku z tym sięgamy po modele uwzględniające różne kody semiotyczne i ich możliwe synergie (art. 7: gł. Stöckl 2016 i Mac 2017; art. 10: Stöckl 2016). Ponadto podejmuję próbę empirycznej weryfikacji koncepcji kontrastywności interlingwistycznej i interdyskursywnej na przykładzie kategorii toposu w badaniach germanistycznych i polonistycznych (art. 9). Wymienione metody zakotwiczone są w paradygmacie kognitywistycznym i konstruktywistycznym. Analizy prowadzone są w duchu poststrukturalistycznego holizmu badawczego i integracjonizmu.

W omówieniu osiągnięcia badawczego podlegającego ocenie (pozycja wskazana w punkcie a) przyjmuję chronologiczną strategię opisu, gdyż wyznacza ona konkretne ramy, w których dają się osadzić poszczególne projekty badawcze, ich cele i rezultaty. Pozwala to na ukazanie stopniowego rozwoju moich zainteresowań naukowych i ich każdorazowe zogniskowanie na poszczególne składowe badanego dyskursu, zwłaszcza zaś na głównych bohaterów opisywanych wydarzeń tj. uchodźców i imigrantów i zjawisko imigracji w Polsce i w Niemczech. Wraz z intensyfikacją analiz i poszerzaniem korpusu badawczego następowało stopniowe rozbudowywanie celów i stosowanych metod. Ze względu na fakt, że ocenie podlega seria artykułów, a nie pozycja monograficzna, nieuniknione stają się powtórzenia, gdy w poszczególnych pracach szkicuję podstawy teoretyczne, cele i metody badań.

4. Cele

Główny cel mojej pracy stanowi analiza porównawcza dyskursu imigracyjnego w prasie polskiej i niemieckiej. Poprzez porównanie obu dyskursów (niemieckiego i polskiego) chcę

uzyskać wgląd w sposób prezentowania zjawiska imigracji i imigrantów w obu krajach, a co za tym idzie zrekonstruować wytwarzaną i dystrybuowaną w obu dyskursach wiedzę kolektywną na temat imigracji, by móc porównać ze sobą dwa „dyskursywne obrazy świata” (Czachur 2011) dwóch wspólnot dyskursywnych. W tym celu w ramach wyodrębnionego cyklu swoją uwagę skupiam szczególnie na:

- strategiach dyskursywnych (praktykach komunikacyjnych) w ww. dyskursach;
- obrazowaniu uchodźców i migrantów w dyskursie prasowym w Polsce i w Niemczech;
- konceptualizacji zjawiska (i)imigracji w dyskursie prasowym w obu krajach;
- różnicach w sposobach konceptualizacji kluczowych pojęć w dostępnych analizach, zwłaszcza w konceptualizacji pojęcia toposu w lingwistycznej analizie dyskursu w Polsce i w Niemczech;
- różnicach pomiędzy dyskursami prasowymi na temat (i)migracji w Polsce i w Niemczech, zwłaszcza w kontekście mowy nienawiści i krytycznego potencjału dyskursu;
- specyfice narodowej (bądź kulturowej) badanych dyskursów. Interesuje mnie fakt, czy w odniesieniu do użycia środków językowych można mówić o jakiejś specyfice dyskursu polskiego lub niemieckiego.

II OPIS

Ku badaniom dyskursu migracyjnego zwróciłam się latem 2015 roku, tj. w okresie, który później został uznany za apogeum kryzysu uchodźczego w Europie. Niemieckie media mówiły wtedy jednym głosem o konieczności i moralnym obowiązku niesienia pomocy uchodźcom, którzy licznie przybywali do Europy, czy to przez Morze Śródziemne czy to szlakiem bałkańskim. Z naukowego punktu widzenia było dla mnie frapujące, jak bardzo pozytywny obraz uchodźcy budują media głównego nurtu w Niemczech, jak jednomyślnie i w zgodzie z rządzącą koalicją głoszą i uzasadniają słynne hasło ówczesnej kanclerz Angeli Merkel *Wir schaffen das!* [„Damy radę!”] i propagują ideę „kultury powitania” [niem. *Willkommenskultur*]. Refleksji nad tym wycinkiem rzeczywistości i możliwościami jej ujęcia w ramach badań lingwistycznych poświęciłam pierwszy artykuł ww. cyklu, stanowiący rodzaj rekonesansu badawczego: *„Wir schaffen das!“ Diskursive Strategien sprachlicher Konstituierung des Beginns der Flüchtlingskrise und ihrer Hauptakteure im Pressediskurs am Beispiel der Wochenzeitung „DIE ZEIT“* [„Damy radę!“ Strategie dyskursywne językowego konstituowania początku kryzysu uchodźczego i jego głównych aktorów w dyskursie prasowym na przykładzie tygodnika „Die Zeit.”] (nr 1 na ww. liście)

Na przykładzie wydań tygodnika „Die Zeit” (sierpień i wrzesień 2015) przeprowadziłam analizę płaszczyzny leksykalnej dyskursu medialnego dotyczącego kryzysu uchodźczego w Niemczech. Interesowały mnie głównie strategie nazywania zachodzącego wówczas zjawiska i strategie nazywania uchodźców. W analizie odwołuję się do teorii walk semantycznych (por. Felder 2010) i językoznawczego ujęcia zjawiska perswazji, tj. zagadnień z zakresu argumentacji, zwłaszcza argumentowania eksplicytnego. Przebrałam 4 numery tygodnika

uwzględniając wszystkie teksty dotyczące kryzysu. Korpus obejmował zatem wiele różnych gatunków prasowych od artykułów wstępnych po obszernie felietony. Mimo wzmiankowania przez dziennikarzy potencjalnych zagrożeń związanych z zaistniałą sytuacją, ogólną tendencję sposobu przedstawiania wydarzeń można określić jako pozytywną. Było to możliwe dzięki:

- odpowiedniemu nazywaniu bohaterów zdarzeń, tj. określaniu napływających ludzi głównie za pomocą leksemu *uchodźcy* [niem. Flüchtlinge] (inne leksemy były dużo rzadsze) i powstrzymaniu się od szczegółowego różnicowania tej grupy (na uchodźców klimatycznych, wojennych, imigrantów ekonomicznych itp.),
- argumentowaniu, tj. wyliczeniu korzyści, głównie demograficznych i ekonomicznych dla społeczeństwa i państwa niemieckiego, przy czym – co ciekawe – wyrażano się wprost o trwałości zjawiska,
- odpowiedniemu nazywaniu samego zjawiska. Leksem *kryzys* pojawiał się w tekstach rzadko. O wiele częściej konceptualizowano je jako *wyzwanie*, *zadanie*, *zmianę* (w dłuższej perspektywie na lepsze) i *szansę*,
- apelem do obywateli Niemiec, które odwoływały się do narodowej dumy, poczucia odpowiedzialności za losy Europy i świata, wartości moralnych, empatii itp.,
- świadomym wyborem stylistycznym: unikaniu metafor, patosowi (duma z postawy własnej, społeczeństwa, państwa), udzieleniu głosu samym imigrantom (opisującym i jednocześnie uwiarygodniającym swoją niedolę w kraju pochodzenia, niebezpieczeństwa podczas migracyjnej tułaczki i trudy nowej egzystencji).

Rezultaty pierwszej analizy były na tyle obiecujące, że postanowiłam je dokładniej przedyskutować w kolejnych artykułach. Pisząc swój pierwszy artykuł o dyskursie migracyjnym nie natrafiłam na prace podejmujące podobny temat w odniesieniu do polskiego dyskursu o (i)migracji. Każdy neofilolog, niejako naturalnie, porównuje badaną sytuację z „rodzimy stanem rzeczy”. Uświadomiłam sobie, że pomiędzy polską i niemiecką przestrzenią dyskursywną istnieją znaczące różnice. Przede wszystkim dyskurs migracyjny w Polsce nie wydawał się tak jednorodny. Zanim porównałam oba dyskursy postanowiłam najpierw na podstawie tego samego korpusu opisać zjawisko językowego profilowania samych siebie przez Niemców, a właściwie niemieckie media, w tym wypadku prasę. Wyniki analizy strategii służących do werbalnego budowania poczucia wspólnoty i spójności społeczeństwa wobec problemów (kryzysu), które określam jako integracyjne strategie językowe służące do przewyciężania dychotomii *my – oni*, zawarłam w artykule (nr 2) pt. „Wir“ und „Die“ (Flüchtlinge). Zur sprachlichen Profilierung des Selbstbildes der Deutschen im Pressediskurs zu Beginn der Flüchtlingskrise [„My“ i „tamci“ (uchodźcy). O językowym profilowaniu własnego wizerunku Niemców w dyskursie prasowym w początkach kryzysu uchodźczego]. Artykuł ukazał się w 2017 roku.

Przeciwstawienie *my – oni*, lub używając określenia, którym posługuje się Busse (1977) figura dyskursu *das Eigene und das Fremde*, jest właściwie immanentną cechą każdego dyskursu imigracyjnego. Analiza niemieckiego dyskursu z czasu apogeum kryzysu pokazuje, że przewyciężenie tej dychotomii zachodzi przy odwołaniu do „największego wspólnego

mianownika” z dziedziny humanitaryzmu, mianowicie do „bycia człowiekiem”: *Menschen helfen Menschen* [pol. Ludzie pomagają ludziom] („Die Zeit” 35/2015). Ponadto przeprowadzona analiza wydożyła na światło dzienne kilka sposobów profilowania samych siebie przez Niemców w dobie kryzysu: jako naród pomagających, ratujących Europę, gospodarzy podejmujących gości. Niemcy jako kraj określano w badanych tekstach mianem *Amerika Europas* [Ameryka Europy], *Vorratshaus* [spichlerz], *Sehnsuchtsland* [wytęskniony kraj], *das gelobte Land* [ziemia obiecana], *ein Zufluchtsort* [azyl] itp. nawiązując w ten sposób do różnych wymiarów kryzysu (humanitarnego, moralnego, gospodarczego). W każdym z wymienionych kontekstów Niemcy obrazowano jako kraj zjednoczony, zamożny, silny, a naród niemiecki jako wzór do naśladowania dla całej Europy. Niemcy są bowiem orędownikami wartości europejskich, symbolizują wzorcową kulturę gościnności. Te cechy to powód do dumy. W obliczu kryzysu Niemcy jasno wyznają wierność państwu i reagują na kryzys dość spontanicznie i z dużym poświęceniem. To oni są podmiotami opisywanych działań. Media chwalą i podziwiają ich dobrowolne zaangażowanie. Niemcy widzą w kryzysie uchodźczym więcej szans niż zagrożeń. Większość z nich jest skłonna pomóc uchodźcom potrzebującym ochrony, nie zadając bardziej szczegółowych pytań o przyczyny ucieczki. Dla społeczeństwa niemieckiego kryzys ma przede wszystkim aspekt humanitarny.

Przeprowadzona przeze mnie analiza pokazała, że w badanym czasie stosunek Niemców do uchodźców był postrzegany w analizowanej prasie jako pozytywny, co świadczy o zmianie postaw społecznych. Wcześniejsze badania dotyczące dyskursu o imigracji w Niemczech, zarówno te prowadzone przez ww. grupę z Düsseldorfu jak i przedstawicieli KAD (np. S. Jäger, R. Wodak) bardzo często krytykowały stosunek Niemców do imigrantów i sposoby narracji w dyskursie imigracyjnym.

Wyniki analizy wybranego materiału wskazują, że mieszkańcy tego kraju faktycznie dość spontanicznie i zgodnie zareagowali na wydarzenia roku 2015, co tygodnik „Die Zeit” wykorzystał w kreowanym przez siebie dyskursie medialnym, Chwaląc rodaków wspierał linię rządu i odwoływał się do niekwestionowanych wartości, takich jak: wolność, solidarność, równość, sprawiedliwość. Te wartości tworzyły ramy poprawności politycznej na rzecz nowej wartości, jaką stała się ‘kultura gościnności’.

Aspekt, na który zwracałam uwagę już wtedy, a co w późniejszym okresie zostało również zwerbalizowane w niemieckim dyskursie publicznym (medialnym), to fakt, że pewne treści zostały, jeśli nie całkowicie wyparte z badanego dyskursu (przemilczane w dyskursie), to potraktowane znacznie mniej szczegółowo. Chodzi o potencjalne zagrożenia związane z masowym napływem przedstawicieli innych społeczeństw. Jeśli przyjąć, że społeczeństwo niemieckie było świadome wszystkich zagrożeń, to można określić jego ówczesne zachowanie jako bardzo odważne lub szalone (*Sind die Deutschen verrückt?*, „Die Zeit” 5/2016; pol. Czy Niemcy zwariowali?). Wybiórczość opisywanych treści stanowi odzwierciedlenie ograniczającej mocy dyskursów, której postanowiłam przyjrzeć się nieco bliżej porównując dyskurs prasowy dotyczący kryzysu migracyjnego w Polsce i w Niemczech. Selekcja treści

może być również symptomem świadczącym o ideologizacji i upolitycznieniu zjawiska i chęci instrumentalnego wykorzystania go do realizacji określonych celów bądź osiągnięcia określonych korzyści. Zanim przystąpiłam do porównania obu dyskursów migracyjnych (w Polsce i w Niemczech) na większą skalę, zaprezentowałam wyniki moich dotychczasowych badań dotyczących dyskursu toczonego w Niemczech podczas konferencji polonistycznej pn. *Wędrówka, podróż migracja w języku i kulturze* zorganizowanej przez Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w październiku 2016 roku. W tomie pokonferencyjnym, który ukazał się w 2018 roku, znajduje się mój kolejny – trzeci w omawianym cyklu – artykuł pt. *Obraz kryzysu migracyjnego i migranta w prasie niemieckiej na podstawie tygodnika DIE ZEIT*.

W artykule tym zaprezentowałam wyniki analizy zmian w kreowaniu obrazu kryzysu migracyjnego i imigranta w niemieckiej prasie na przestrzeni jednego roku (wrzesień 2015 – wrzesień 2016), czyli w oparciu o rozbudowany korpus tekstów prasowych z tygodnika „Die Zeit”. Do analizy wybrałam numery czasopisma, które – zgodnie z założeniami doboru tekstów do badania dyskursu – ukazały się po jakimś wydarzeniu zwrotnym w badanym okresie i dyskursie: od symbolicznego początku we wrześniu 2015 roku (uznanego później za apogeum) i hasła „Damy radę!”, przez noc sylwestrową w Kolonii i późniejsze napaści na tle seksualnym na kobiety po serii zamachów na przypadkowych obywateli w lecie 2016 roku. Wydarzenia te stanowiły temat przewodni analizowanych numerów czasopisma.

Analizy pokazały, że tygodnik starał się utrzymać stonowany sposób narracji w odniesieniu do kryzysu uchodźczego. Kluczowe pytania badawcze dotyczyły zagadnień związanych ze zmianą sposobu narracji (np. bardziej krytycznego tonu publikacji), sposobów obrony wielokulturowości niemieckiego społeczeństwa w mediach i pisania o nowych wyzwaniach dla społeczeństwa spowodowanych masową imigracją. W badaniach posłużyłam się analizą słów kluczy i sposobów konceptualizacji zjawiska. Chodziło przy tym o zapewnienie porównywalności wyników badań.

Analiza słów kluczy pokazała jak odmiennie za ich pomocą profilowany jest dany wycinek rzeczywistości społecznej w wybranym dyskursie medialnym. To samo słowo klucz zachowuje wprawdzie swoje prymarne znaczenie denotacyjne, zmienia jednak w dyskursie swoje zabarwienie (znaczenie konotacyjne). W artykule odwołuję się do wyników swoich wcześniejszych badań (przedstawionych w art. 1 i 2), ale dochodzę również do nowych wniosków. Z przeprowadzonej analizy wynika jednoznacznie, że niemieckie media głównego nurtu (w przeciwieństwie do polskich) na określenie rzeczzonego zjawiska używają o wiele częściej leksemu *Flüchtlingskrise* [kryzys uchodźczy], nie zaś *Migrationskrise* [kryzys migracyjny]. Określenie to uznają za słowo klucz w niemieckiej debacie o migracji, które opisuje pewien stan rzeczy – sytuację, z którą nie tylko Niemcy, ale cała Europa nie potrafiła sobie poradzić. Ponadto w języku niemieckim – w odróżnieniu od języka polskiego – preferowane są rodzime określenia, rzadziej stosuje się złożenia z *Migration-*. Niska częstotliwość występowania określenia z użyciem leksemu rzeczownikowego *kryzys* [niem.

Krise] poświadczają, że Niemcy postrzegają zjawisko jako coś długofalowego, wymagającego wypracowania pewnych procedur działania, a nie tylko doraźnej pomocy. Ta akcentowana była na początku kryzysu, gdy nie dyskutowano nad różną motywacją skłaniającą przybyszów do imigracji. Po upływie roku od przyjęcia uchodźców stało się jasne, że nie wszyscy z nich uciekli ze swoich ojczyzn w obawie o własne życie i przybyli w celach pokojowych. W sposobie pisania o zjawisku pojawiają się określenia Niemiec jako ‘*kraju sytych*’ czy ‘*ziemi obiecanej*,’ a uchodźców nazywa się w tym kontekście ‘*biedującymi*’ i ‘*uciekającymi przed nędzą*’ werbalizując tym samym również aspekt ekonomiczny (i)migracji. Typowy dla badanego dyskursu jest wyważony ton i unikanie metafor. Analiza wyraźnie pokazała, że autorzy tekstów (i redakcja czasopisma „Die Zeit”) nadal hołdują zasadom kultury gościnności, nie zaś kultury odrzucenia/izolacji [niem. *Abschottung*]. Obydwa określenia stanowią kolejne słowa klucze w trwającej (nadal) debacie o uchodźcach – *Willkommenskultur statt Abschottung* [pol. kultura gościnności zamiast izolacji]. Taka postawa cechowała większość mediów tzw. głównego nurtu¹. W wyniku analizy wyróżniłam kilka typów określeń podmiotu imigracji. Podzieliłam je na te o charakterze inkluzywnym i nazwy o charakterze wykluczającym. W nominacjach inkluzywnych wyraża się akceptacja sytuacji i nowych „mieszkańców” (te nazwy przeważają). Nominacje o charakterze wykluczającym podkreślają obcość, inność napływających ludzi: *Fremde* [obcy], *Ausländer* [obcokrajowcy]. Te ostatnie pojawiały się jednak w badanym materiale na tyle rzadko, że moje badania skupiły się na nazwach pozytywnych, wśród których wyróżniłam cztery główne perspektywy nominacji:

- perspektywę humanitaryzmu: np. *Flüchtlinge* [uchodźcy], *Opfer* [ofiary], *Verfolgte* [prześladowani], *Schutzbedürftige* [potrzebujący ochrony], *Geflüchtete* [uciekierzy] czy *Vertriebene* [wypędzeni] i inne. Te określenia służą wzbudzeniu postawy empatii u odbiorcy tekstu.
- perspektywę gospodarzy/autochtonów: np. *Ankömmlinge*, *Neuankömmlinge*, *Ankommende* [przybysze, nowi przybysze, przybywający]. Są to określenia neutralne, pozbawione ładunku emocjonalnego.
- perspektywę proceduralną (urzędową): np. *Migranten*, *Zuwanderer*, *Einwanderer*, *Asylbewerber* [(i)migranci, ubiegający się o azyl]. Chodzi o określenia fachowe stosowane w socjologii, demografii czy ekonomii. Niektóre z nich, np. *Asylbewerber*, zapowiadają pewne oczekiwania, które osoba określana takimi mianem ma względem państwa, w którym aktualnie przebywa.
- perspektywę kultury gościnności: np. *neue Mitbürger* [nowi współobywatele], *Gäste* [goście]. Są to określenia o charakterze inkluzywnym inicjujące pewną wspólnotę. Określenia tego typu zakładały udaną integrację ze społeczeństwem przyjmującym, występowały jednak przede wszystkim w początkowej fazie kryzysu.

¹ <https://munichmediawatch.wordpress.com/2016/08/10/die-fluechtlingskrise-als-krise-europas/>.

Z przeprowadzonych analiz wynikało również, że kryzys uchodźczy, mimo iż nadal stanowił ważny temat debaty publicznej, nie cieszył się w badanym okresie tak dużym zainteresowaniem (wyraźnie zmniejszyła się ilość tekstów poświęconych temu zagadnieniu). W porównaniu z symbolicznym początkiem kryzysu późniejsze teksty cechuje zanik emfazy i euforii i pojawienie się głosów krytycznych. Krytyka ta nie dotyczy jednak decyzji o przyjęciu uchodźców, ale sposobów realizacji polityki uchodźczej. Badane teksty przeszły więc ewolucję, jeśli chodzi o ton komunikatów. Zjawiska negatywne (np. nocy sylwestrowej w Kolonii i innych niemieckich miastach, zamachów) autorzy starają się „zawęzać do sprawców”; unikają uogólnień, gdyż to mogłoby stawiać uchodźców w negatywnym świetle. Daje się zauważyć wybiórcze dobieranie tematów, relatywizowanie negatywnych zjawisk, pomniejszanie niebezpieczeństw. Zarówno w początkowej fazie kryzysu (2015) jak i rok później (2016) bohaterów dyskursu nazywa się tak, by określenia te budziły współczucie i chęć niesienia pomocy. Prawie nie spotyka się nominacji negatywnych i wykluczających (jak np. ‘*obcy*’ i ‘*obcokrajowcy*’), nadal unika się metafor, gdyż te niosą ze sobą duży ładunek negatywnych emocji. Autorzy analizowanych tekstów zdają sobie jednak sprawę, że ich ocena sytuacji jest coraz bardziej rozbieżna z opinią publiczną. W związku z tym niektórzy dziennikarze dokonują samokrytyki, dopuszczają do głosu wątpliwości, przyznają się do niepowodzeń i obaw. Widzą w takim postępowaniu drogę do znalezienia wyjścia z krytycznej sytuacji.

Jak już wspominałam wyżej, moim badaniom niemieckiego dyskursu migracyjnego towarzyszył zamiar porównania go z dyskursem polskim. Chcąc nawiązać do opublikowanych już wyników moich analiz dotyczących dyskursu niemieckiego, postanowiłam w pierwszej kolejności zbadać strategię nazywania uchodźców w dyskursie polskim i sposoby konceptualizacji kryzysu jako zjawiska w analogicznym okresie czasu, tj. sierpień – październik 2015. Analizę tę uzupełniłam badaniem strategii orzekania, tj. pokazałam, jakie cechy najczęściej przypisuje się uchodźcom i imigrantom. Wyniki swoich badań opublikowałam w 2018 roku w dwóch artykułach, które omówię wspólnie. Są to: *Die Flüchtlingskrise 2015 im Spiegel der polnischen Presse. Eine Analyse von Nominationsstrategien* [Kryzys uchodźczy 2015 w zwierciadle polskiej prasy. Analiza strategii nominacji] i *Zu Benennungsstrategien von Migranten im polnischen und deutschen Migrationsdiskurs im Kontext der Hassrede und des Konzepts semantischer Kämpfe* [Strategie nazywania migrantów w polskim i niemieckim dyskursie migracyjnym w kontekście mowy nienawiści i koncepcji walk semantycznych] (odpowiednio nr 4 i 5 na ww. liście).

Dla zapewnienia porównywalności wyników w swoich analizach odwołuję się do tych samych założeń metodologicznych lingwistycznej analizy dyskursu, pojęcia dyskursu zaproponowanego przez Foucaulta, zmodyfikowanego i zoperacjonalizowanego przez językoznawstwo, wielokrotnie redefiniowanego przez różne „szkoły” dyskursologiczne. Posługuję się głównie definicją zaproponowaną przez W. Czachura (np. 2011). W obu omawianych pracach szerzej niż dotychczas nawiązuję natomiast do założeń metodologicznych koncepcji walk semantycznych Ekkeharda Feldera. Nazywa on tak próby „przeforsowywania”

w dyskursach określonych (specyficznych) wzorców działania i myślenia. Walki dają się zaobserwować na trzech poziomach, które Felder opisuje jako konkurencję leksykalną („walka” o adekwatne nazwanie/określenie), konkurencję na poziomie znaczeń, tj. „walkę” pomiędzy różnymi wariantami znaczeniowymi (treściami) danego leksemu i walkę na poziomie ontycznym/pragmatycznym (ujęcie jakiegoś stanu rzeczy z określonej perspektywy) (Felder 2010: 25). W badanym przeze mnie dyskursie klasycznymi przykładami walki semantycznej na poziomie nazywania jest konkurowanie ze sobą dwu określeń dla opisywanych wydarzeń: *kryzys migracyjny* vs. *kryzys uchodźczy* albo rywalizacja między określeniami *uchodźcy* vs. *imigranci*. Walka na poziomie znaczeń dotyczy pojedynczych leksemów i kryjących się za nimi pojęć (treści). Weźmy za przykład słowo *uchodźcy*. Często leksem *uchodźcy* używany w dyskursie nieprzychylnie do nich nastawionym występuje w negatywnych kontekstach, co powoduje, że określenie *uchodźca* staje się synonimem określeń *najeżdźca*, *wróg*, *niechciany przybysz* itp., czyli zaczyna być negatywnie wartościowane i wywołuje negatywne skojarzenia. Dla czytelnika takich tekstów uchodźcy przestają być ludźmi w potrzebie, stają się agresorami, przed którymi trzeba mieć się na baczności, a nawet się bronić. Chodzi tu więc o walkę na poziomie conceptualnym. Natomiast na poziomie ontycznym, konstruowania i nazywania za pomocą języka zjawisk, stanów rzeczy, w analizowanym dyskursie chodzi o nazwanie zjawiska, którego określenie z czasem ustaliło się jako *kryzys*. Inne określenia tego zjawiska to na przykład *wyzwanie*, *szansa*, *zadanie* itd.

Jeżeli w przypadku dyskursu niemieckiego można było oprzeć się (przynajmniej w odniesieniu do badań pierwszej fazy kryzysu 2015) na tekstach z jednego tytułu/organu prasowego, ponieważ większość mediów mówiła jednym głosem², to w Polsce takie podejście raczej nie było możliwe ze względu na dający się zauważyć, już wtedy, co najmniej dwugłos dyskursu imigracyjnego. Tak więc na korpus złożyły się teksty z polskich tygodników opinii "Polityka", "Wprost" i "Niedziela", które ukazały się od sierpnia do października 2015 roku, i w których poruszano temat kryzysu migracyjnego. W drugim z omawianych tu artykułów włączyłam do analizowanego korpusu jeszcze jeden tytuł prasowy – „Gazetę Polską”, w celu lepszego odzwierciedlenia specyfiki polskiego krajobrazu medialnego i udzielenia głosu organowi, który kojarzony jest jednoznacznie z orientacją konserwatywną. Dobór badanych czasopism miał na celu umożliwienie zademonstrowania różnego profilowania omawianych zjawisk (różnych punktów widzenia, stylów myślenia) w ramach polskiego krajobrazu medialnego, przy czym wszystkie wymienione tytuły przynależały do tzw. medialnego mainstreamu.

Przeprowadzone badania jakościowe, potwierdzone zresztą badaniami ilościowymi (liczbą poszczególnych leksemów stosowanych do nazywania imigrantów w analizowanych tytułach), potwierdziły, że walka toczy się głównie między leksemami *uchodźca* i *imigrant*. Określenie *uchodźca* dominuje wprawdzie w tzw. dyskursie liberalnym, ale w obu dyskursach daje się zauważyć postępująca pejoratywizacja tego określenia. Wskutek nierozróżniania obu

² <https://munichmediawatch.wordpress.com/2016/08/10/die-fluechtlingskrise-als-krise-europas>

określeń (co interpretuję raczej jako celowy zabieg dziennikarski) i konceptualizacji zjawiska kryzysu jako *zagrożenia*, a migrantów jako *wrogów* i *agresorów*, którzy udają tylko potrzebujących uchodźców lub imigrantów, dochodzi do zatarcia różnic znaczeniowych między pojęciami, a pozytywnie dotychczas konotowany leksem *uchodźcy* nabiera negatywnego znaczenia. Wyraz ten nabiera znaczenia pejoratywnego również w wyniku jego nadużywania. Ponadto treść przekazów w dyskursie konserwatywnym buduje lęk i wzbudza obawy przed obcym, tym samym przyczynia się do społecznej dewaluacji imigrantów. Pokazałam, że dotychczas neutralne w sensie aksjologicznym określenia jak: *uchodźcy*, *imigranci*, *muzułmanie*, *Arabowie* również doświadczają dewaluacji. Jeśli bowiem między tymi pojęciami stawia się znak równości (używając ich synonimicznie), to wszystkie atrybuty przypisywane na skutek kryzysu imigrantom i uchodźcom przenosi się również na wszystkich muzułmanów i Arabów (i odwrotnie). W artykule przedstawiam wyniki analizy strategii predykcji (orzekania, wartościowania) i zwracam w związku z tym uwagę na pojawienie się nowych kolokacji, charakterystycznych dla badanego dyskursu (np. *nielegalni imigranci* – gł. dyskurs konserwatywny), używanie oksymoronicznego określenia *nielegalni uchodźcy* albo określenia typu *uchodźca ekonomiczny*. Wewnętrzna sprzeczność (niespójność) takich określeń wynika przede wszystkim z faktu, że człowiek nie może być nielegalny (*No one is illegal*). Nielegalny, a raczej nieuregulowany lub nieudokumentowany, może być status prawny danej osoby, tudzież jej pobyt w danym kraju. Bycie uchodźcą natomiast nie zależy od nadanego statusu prawnego. Określenie *nielegalny uchodźca* jest przede wszystkim niepoprawne, ponadto stanowi oczywistą manipulację. Odwołując się do koncepcji walk semantycznych E. Feldera pokazuję, że walki te toczą się na wszystkich trzech wyróżnionych przez niego płaszczyznach (leksykalnej, semantycznej i ontycznej/faktycznej) i są werbalną reakcją wspólnot dyskursywnych na nową rzeczywistość, stanowią próbę jej nazwania. Ponadto zwracam uwagę na fakt mediatyzacji dyskursu migracyjnego w Polsce. Mediatyzacja w tym wypadku oznaczała, że obraz uchodźcy/imigranta i kryzysu kształtowały w roku 2015 i 2106 w Polsce wyłącznie media. Polska odmówiła bowiem udziału w mechanizmie relokacji uchodźców. Oprócz mediatyzacji wśród cech charakterystycznych polskiego dyskursu wymieniam również jego polityzację i ideologizację i stawiam tezę, że na wynik ówczesnych wyborów parlamentarnych silny wpływ miał wykreowany przez media obraz uchodźcy. Tezę tę podtrzymuję w drugim z omawianych tu artykułów, w którym dyskutuję uzyskane wyniki analiz porównawczych z trzech perspektyw: narodowej (Polska jako kraj od czasów powojennych stosunkowo homogeniczny pod względem etnicznym, bez kolektywnych doświadczeń imigracji i Niemcy z doświadczeniem imigracji i polityką wielokulturowości), dyskursywnym (narodziny dyskursu imigracyjnego w Polsce versus „jeden z najlepiej zbadanych dyskursów w powojennej historii Niemiec”, por. Niehr 2020: 225) i językowym (strategie nazywania i orzekania). W odniesieniu do pierwszej z wymienionych perspektyw pokazuję, że w analizowanym dyskursie prasowym główna różnica między Polską a Niemcami, która manifestuje się w badanych dyskursach, to przede wszystkim stopień akceptacji inności

społecznej, religijnej i kulturowej. W odniesieniu do perspektywy dyskursywnej różnica między oboma krajami polega na jednolitej narracji dyskursu niemieckiego w odróżnieniu od silnej polaryzacji dyskursu w Polsce (na zwolenników i przeciwników migracji). W nawiązaniu do perspektywy językowej trudno mówić o specyfice dyskursu polskiego lub niemieckiego. Podziały przebiegają raczej pomiędzy poszczególnymi redakcjami. I tak „Die Zeit” i „Polityka” piszą o migracji podobnym językiem w odróżnieniu od języka „Wprost” czy „Gazety Polskiej” (por. koncepcję profili rodzajów tekstu M. Luginbühla, 2014).

W kontekście mowy nienawiści wykazują, że używane przez media określenia zarówno imigrantów jak i kryzysu budują obraz kryzysu jako zagrożenia zaś imigrantów jako wroga. Aby wywołać u odbiorcy niechęć i uaktywnić postawę gotowości do obrony przed zagrożeniem, nie trzeba dosłownie wzywać do nienawiści. Wystarczy przedstawić coś/kogoś jako zagrożenie (obecnie mówi się w tym kontekście o sekurytyzacji migracji).

Pogłębionych analiz zebranego materiału badawczego z perspektywy mowy nienawiści i krytyki dyskursu dokonałam wspólnie z W. Czachurem w ramach udziału we wspólnym projekcie wydawniczym, którego pomysłodawcą był prof. J. Makowski z Uniwersytetu Łódzkiego. Wyniki badań opublikowane zostały w 2020 roku w artykule pt. *Hassrede und Diskurskritik. Kontrastive Analyse der Mediendiskurse über Migration in Polen und in Deutschland zu Beginn der Flüchtlingskrise in Europa* [Mowa nienawiści i krytyka dyskursu. Kontrastywna analiza dyskursów medialnych o migracji w Polsce i w Niemczech w początkach kryzysu uchodźczego w Europie] (nr 6 na ww. liście). W omawianym tekście wskazujemy na możliwości, jakie daje lingwistyczna analiza dyskursu w zakresie identyfikowania i opisywania zjawiska mowy nienawiści. Mowa nienawiści może być rozumiana jako każda wypowiedź mająca na celu wyrażenie lub szerzenie nienawiści wobec określonych grup ludności, np. mniejszości etnicznych, religijnych lub narodowych. Zakłada intencyjność nadawcy (odczuwanie nienawiści do jakiejś grupy osób jest stanem emocjonalnym, którego dany nadawca jest świadom), ma na celu obrażanie, znieważanie, zniesławianie, poniżanie, oczernianie, ośmieszanie, wyśmiewanie itp. określonej grupy osób (por. Marker 2013, również Maibauer 2013, Bonacchi 2017). Inter- i intralingwalna analiza dyskursu jako procedura analityczna ujawnia różnice i podobieństwa w dyskursywnym pozycjonowaniu oraz w językowej konceptualizacji zdarzeń, faktów i obiektów uwidaczniając tym samym, że każde użycie języka nie jest obiektywne, ale zależy od określonego postrzegania rzeczywistości, wyznawanych wartości itd. Analiza interlingwalna, której teoretyczno-metodologiczną podstawę stanowi krytyka dyskursu rozumiana jako krytyka użycia języka w duchu kultury/etyki słowa (niem. *Sprachkritik*, por. Schiewe 2010: 47), implicytnie pokazuje możliwe alternatywy (potencjalnie możliwe inne określenia). Na podstawie przeprowadzonych przez nas analiz czterech dyskursów (we „Wprost”, „Gazecie Polskiej”, „Polityce”, „Die Zeit”) wskazujemy różnice w konceptualizowaniu i pozycjonowaniu *siebie* i *innego*. Na tej podstawie identyfikujemy i opisujemy różne stopnie polaryzacji społecznej, agresywności językowej i dyskryminacji *innego* jako mowę nienawiści, a jednocześnie proponujemy kryteria dla oceny

danego użycia języka. Są to: humanitaryzm, prawa człowieka, wolność, równość czy samostanowienie. Wraz ze specyficznym dla danego dyskursu konstytuowaniem rzeczywistości aktorom przypisywane są różne pozycje, którym, zwłaszcza w dyskursie „Wprost” i „Gazety Polskiej”, określonym przez nas jako prawicowo-populistyczny, towarzyszy lekceważenie i oczernianie cudzoziemca. W ten sposób w dyskursie tym przejawia się mowa nienawiści. Wraz z dyskursywnym generowaniem strachu legitymizuje się podstawy negatywnego, pejoratywnego pozycjonowania migrantów jako grupy ludzi. Sposób konceptualizacji obcego jako wroga niewątpliwie przyczynia się do powstania swoistej zbiorowej paniki i hysterii. Być w Polsce migrantem lub przybyszem, zwłaszcza z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, a więc zwykle także muzułmaninem, to być wrogiem wcześniej ustalonego porządku. Dla wielu czytelników tekstów cechujących się jednostronnością przekazu stało się to niejako oczywistością („pozorem rzeczywistości społecznej” - por. Stefanowitsch, b. d), która nie podlega zakwestionowaniu. W podsumowaniu analiz wyraźnie zaznaczamy, że z jednej strony nie należy nieodpowiedzialnie podsycać obaw, z drugiej zaś nie należy ich również lekceważyć. Jednostronne przedstawianie/konstruowanie rzeczywistości społecznej wynika zazwyczaj z ideologizacji danego zjawiska i stanowi zaprzeczenie podstawowej dziennikarskiej zasady – dążenia do obiektywizmu. Niezależnie od tego czy występuje w dyskursie liberalnym czy prawicowym nie jest zjawiskiem pozytywnym.

Wspólnie z W. Czachurem uczestniczyłam również w jeszcze niezakończonym projekcie wydawniczym pod roboczą nazwą *Migration discourses in Europe*. Pomysłodawczynią projektu jest niemiecka badaczka Annamária Fábíán (obecnie Uniwersytet w Bayreuth), która do udziału w nim zaprosiła badaczy z różnych krajów Europy. Rezultatem będzie monografia zbiorowa poświęcona specyfice dyskursu migracyjnego, zwłaszcza w dobie kryzysu migracyjnego, w różnych krajach w Europie. Publikacja ukaże się wkrótce w wydawnictwie Springer/Metzler (pt. *The representation of 'refugees' and 'migrants' in European national media discourses from 2015 to 2017: A contrastive approach (Corpus Linguistics)*, red. Annamária Fábíán). W ramach analizy poszerzyliśmy nasz korpus o teksty z „Gazety Wyborczej” i „Tygodnika Powszechnego” i oprócz strategii nazywania i orzekania zbadaliśmy również warstwę wizualną (okładki). Wspólna publikacja wprawdzie wciąż się nie ukazała, ale wyniki badań dostępne są w monografii W. Czachura z 2020 roku pt. *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy* (Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT), rozdział 5.5 Studium przypadku (str. 250-264, por. przypis 55, w którym autor informuje, że przedstawione przez niego wyniki analiz ukażą się w pracy *Migration discourse in Poland*, której jestem współautorką). Podczas analizy nominalizacji i predykcji, a także słów kluczowych i kolokacji korzystaliśmy z programu NVivo.

Kolejny artykuł, który włączam do cyklu ze względu na zainteresowania badawcze obrazowaniem postaci imigranta, to opublikowana w 2020 roku praca pt. *Darstellung von Migrant*innen und Migration in Lehrwerken für Deutsch als Fremdsprache in Polen*

[Obrazowanie migrantów i migracji w podręcznikach do języka niemieckiego jako obcego w Polsce]. Jej współautorką jest Agnieszka Mac (art. 7).

Tym razem ramy badania wyznaczał nie dyskurs prasowy, a glottodydaktyczny. W artykule skupiliśmy swoją uwagę na sposobach reprezentacji migrantów i migracji w podręcznikach do nauki języka niemieckiego jako obcego. Przeanalizowałyśmy dostępne nam podręczniki, które ukazały się po 1990 roku w Polsce i w Niemczech. Badanie obejmowało teksty werbalne (mówione i pisane), obrazy oraz wzajemne powiązania między nimi. Analiza miała na celu zidentyfikowanie podobieństw i różnic w przedstawianiu migrantów i migracji w zależności od miejsca publikacji i docelowych odbiorców podręczników. Założyłyśmy, że podręczniki przeznaczone dla uczących się w Polsce przedstawiają kwestie migracji inaczej niż podręczniki pisane w środowisku wielokulturowym. Przedmiotem naszego zainteresowania było zatem ukazywanie światopoglądów dyskursywnych (*dyskursywnych obrazów świata* – Czachur 2011) przekazywanych w badanych mediach edukacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem przedstawiania migrantów, a także czynniki wpływające na ten proces.

Przeprowadzone przez nas badanie pokazało, że migracja jako samodzielny temat rzadko występuje w podręcznikach. W najnowszych podręcznikach nie można znaleźć żadnych odniesień do kryzysu migracyjnego z 2015 roku (i jego możliwych przyczyn – zmian klimatycznych, wojen i ich konsekwencji). Ponadto analizy wykazały, że w polskich podręcznikach do nauki języka niemieckiego migranci pojawiają się bardzo rzadko. Można powiedzieć, że właściwie są nieobecni, co mocno kontrastuje z niemiecką rzeczywistością. Natomiast w niemieckich podręcznikach do nauki języka niemieckiego jako obcego nie są szczególnie pozycjonowani, ich obecność to coś oczywistego: to nie obcokrajowcy, a niemieccy obywatele. Wyniki naszych badań świadczą o tym, że – przynajmniej w analizowanych podręcznikach – nie może być mowy o wykluczeniu społecznym tej grupy i legitymizowaniu tego wykluczenia. Tym samym wyniki naszych analiz nie pokrywają się z wynikami badań niemieckich naukowców, którzy analizując podręczniki szkolne (nie tylko do nauki języka niemieckiego jako obcego) wydane do roku 2000 doszli do zgoła odmiennych wniosków. Według badań T. Grabberta (2010: 16; tłum. M. S.) w niemieckich podręcznikach "przyczyny migracji są w przeważającej mierze opisywane jednostronnie jako migracja zarobkowa lub ucieczka. Migranci pojawiają się najczęściej jako ofiary warunków społecznych, a rzadko jako aktywny agens. Tendencja do pokazywania ich w sposób stereotypowy cechuje również kod wizualny. Ogólnie rzecz biorąc, pokazuje się głównie częściową lub nieudaną integrację." W odniesieniu do podręczników do języka niemieckiego jako obcego nasze badania ujawniły tendencję odwrotną, polegającą na przedstawianiu nierealnego (bo przeważnie tylko pozytywnego) obrazu migrantów, który ponadto jest sprzeczny z obrazem migrantów, jaki można znaleźć w prasie i w innych mediach. Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrujemy w charakterystycznym dla podręczników w ogóle idealizowaniu świata przedstawianego. Jeśli zaś chodzi o nieobecność migrantów w polskich podręcznikach to wynika ona przypuszczalnie z faktu, że imigranci nie stanowili istotnej

społecznie grupy w Polsce. Ich brak w badanych polskich podręcznikach dowodzi wpływu rzeczywistości, w której funkcjonują nadawcy (autorzy podręczników) na ich wyobrażenie świata, który przedstawiają w swoim dziele.

Podczas prowadzonych badań nad dyskursem migracyjnym i coraz lepszemu poznawaniu bogatej literatury, przeważnie niemieckojęzycznej, moją uwagę zwróciła kategoria toposu i jej wykorzystanie w analizie dyskursu. Lektura pracy Martina Wengelera z 2003 roku *Topos und Diskurs. Begründung einer argumentationsanalytischen Methode und ihre Anwendung auf den Migrationsdiskurs (1960–1985)* [Topos i dyskurs. Uzasadnienie metody analizy argumentacji i zastosowanie jej do dyskursu o migracji (1960-1985)] i monografii na temat dyskursu imigracyjnego w Polsce Łukasza Łotockiego z 2019 r. pt. *Kryzys imigracyjny w Europie w polskim dyskursie publicznym w latach 2015–2018* nasuwała przypuszczenie, że pojęcie to inaczej rozumie się w niemieckiej szkole semantyki historycznej, inaczej zaś w badaniach polskich. W artykule z 2021 r. pt. *Kategoria toposu w lingwistycznej analizie dyskursu na przykładzie badań polskiego i niemieckiego dyskursu migracyjnego* (nr 8) podjęłam próbę naszkicowania sposobów rozumienia tego pojęcia w różnych kontekstach i dyscyplinach (od retoryki i literaturoznawstwa po lingwistyczną analizę argumentacji). Wykazałam, że obaj wspomniani autorzy mimo odwoływania się do tych samych źródeł (m.in. Arystotelesa, S. Toulmina, M. Kienpointnera) inaczej konceptualizują i operacjonalizują pojęcie toposu. M. Wengeler identyfikuje toposy na wyższym poziomie abstrakcji niż robi to Ł. Łotocki. Stąd bierze się główna zauważona różnica: toposy u M. Wengelera w odróżnieniu od toposów u Ł. Łotockiego cechuje w znakomitej większości antytetyczność. Ł. Łotocki opiera się na instrumentarium KAD (tzw. podejście dyskursywno-historyczne), któremu zresztą I. Żagar (2010) zarzuca brak epistemologicznych i metodologicznych kryteriów identyfikacji toposów. W badaniu Ł. Łotockiego toposy stanowią argumenty w powszechnym (potocznym) rozumieniu. Sam autor stawia znak równości między toposem, tematem, motywem, wątkiem, powszechnym sądem. Takie ujęcie toposu jest charakterystyczne dla KAD. Topos rozumiany jest podobnie jak w literaturoznawstwie jako lejtmotyw, temat (por. Wodak 2009). W artykule wykazałam ponadto, że pojęcie to nie stanowi przedmiotu pogłębionej polonistycznej analizy wśród językoznawców, logików i badaczy argumentacji, o czym świadczy chociażby brak hasła 'topos' w słowniku terminologicznym *Sztuka argumentacji* K. Szymanka (2001, 2012). Brak jest właściwie jakichkolwiek teoretycznych opracowań na temat tego pojęcia, poza retoryką i literaturoznawstwem. W analizach różnych dyskursów stosuje się je bez dokładnego zdefiniowania, mimo iż powszechnie wiadomo, że jest ono bardzo niejednoznaczne.

Ten temat poddałam dalszej eksploracji, odwołując się przy tym do koncepcji kontrastywności interlingwistycznej i interdyskursywnej, wypracowanej przez Zofię Bilut-Homplewicz (2013). Kontrastywność interlingwistyczna dotyczy porównania analogicznych dyscyplin językoznawczych co najmniej dwóch obszarów badawczych poprzez analizę stanu badań, scharakteryzowanie zasadniczych problemów badawczych, linii rozwoju, wykazanie wspólnych i odmiennych podejść, sformułowanie dezyderatów. Kontrastywność

interdyskursywna bada dyskursy tematyczne z dwóch różnych obszarów językowych (Bilut-Homplewicz 2013). Rezultaty swoich przemyśleń i analiz przedstawiłam w opublikowanej w 2022 roku pracy pt. *Interlinguistische und interdiskursive Kontrastivität am Beispiel der linguistischen Forschung zum Migrationsdiskurs in Polen und in Deutschland* [Kontrastywność interlingwistyczna i interdyskursywna na przykładzie językoznawczych badań dyskursu migracyjnego w Polsce i w Niemczech] (nr 9 na ww. liście), stanowiącej wzbogacenie poprzednich własnych badań nad dyskursem o kategorię toposu.

Po obraniu za punkt wyjścia wspomnianej wyżej perspektywy interlingwistycznej i interdyskursywnej omówiłam w artykule zmienne porównawcze, takie jak *migracja, dyskurs migracyjny, lingwistyczne badania dyskursu migracyjnego* w odniesieniu do Polski i Niemiec oraz badań polskich i niemieckich. Swoją uwagę skupiłam w szczególności na pojęciu toposu i jego operacjonalizacji w obu obszarach badawczych. Analizy kolejnych prac dyskursologicznych potwierdziły moje wnioski z poprzedniego artykułu (nr 8), że w polonistycznych badaniach dyskursu *topos* nie zdomowił się jako kategoria analityczna. W badaniu wartości, postaw i strategii argumentacji w tekstach i dyskursach w polonistycznych analizach operuje się raczej takimi określeniami jak *obraz, postawa, retoryka, figura* (np. figura strachu, figura dobra wspólnego), *punkt widzenia, sąd, postawa i stereotyp*. Kategoria toposu jest wykorzystywana przez polskich badaczy albo w językoznawstwie kontrastywnym (bazującym na odpowiedniej – niepolonistycznej – metodologii i teorii) albo w pracach dyskursywno-analitycznych przeprowadzanych za pomocą instrumentarium KAD. Nie chodzi tu zatem o prace *stricte* polonistyczne, ale raczej o prace neofilologów czy socjologów i politologów. Perspektywa kontrastywności interlingwistycznej potwierdziła brak kategorii toposu w utworach polonistycznych. Jednocześnie wykazałam, że brak danej kategorii badawczej nie musi oznaczać, że pewne aspekty nie są eksplorowane. Zamiast tego analiza prowadzona jest w odniesieniu do innych kategorii, takich jak *motywy, stereotypy, obrazy, ramy, wyobrażenia*. Zastosowana perspektywa porównawcza pozwala zatem zidentyfikować nie tylko podobieństwa i różnice, ale także potencjalne luki i możliwe alternatywy.

Ostatni artykuł cyklu powstał w wyniku współpracy z Waldemarem Czachurem oraz Romanem Opilowskim i nosi tytuł *Multimodal Practices of Empathy and Fear in Polish Refugee Discourse* (nr 10). Ma on charakter teoretyczny i empiryczny; przedstawia wynik analizy multimodalnej wybranych okładek polskich tygodników opinii, które poświęcone zostały tematyce imigracji. Praca zakotwiczona jest w paradygmacie lingwistyki mediów i lingwistyki dyskursu, nawiązuje do kognitywnych badań nad użyciem języka w mediach. Naszym celem było scharakteryzowanie multimodalnych praktyk empatii i strachu wykorzystywanych w dyskursie migracyjnym w Polsce w latach 2015-2017. W ten sposób chcieliśmy uzyskać wgląd w sposoby aktywizacji formacji wiedzy zbiorowej przez różnych aktorów w różnych mediach w celu wywołania postawy empatii lub postawy strachu wobec uchodźców. Do analizy wykorzystaliśmy zmodyfikowany model analizy multimodalnej Hartmuta Stöckla (2016). Udało nam się pokazać, że istota praktyk multimodalnych, tj. celowych i skoordynowanych działań

językowo-wizualnych, polega na aktywowaniu określonych toposów, które pojedynczo lub w połączeniu z innymi, mogą wywołać u odbiorcy postawę empatii lub strachu. Nośnikami tych toposów mogła być zarówno warstwa werbalna, jak i wizualna. Synergia obu warstw, zwana również procesem integracji multimodalnej, warunkowała proces tworzenia się określonych znaczeń poprzez nakładanie się na siebie toposów i powstanie komunikatu o charakterze perswazyjnym (wywołanie u odbiorcy postawy strachu lub empatii).

III WNIOSKI

Zaprezentowany cykl stanowi przykład konkretnych kroków analitycznych w toku lingwistycznych badań dyskursu wyznaczonego tematycznie i zaprojektowanego przez badacza/badaczy. Niejako przy okazji obrazuje możliwy przebieg procesu badawczego, który nie przybiera formy linearnej, a raczej okazuje się procesem, w którym następuje stopniowe wzbogacanie metod badawczych, rozbudowa celów, poszerzanie materiału badawczego, przy czym nie da się uniknąć powrotów do pewnych treści, powtórnej ekspozycji pewnych związków i poszczególnych tematów. W efekcie końcowym owe powtórzenia i nowe elementy umożliwiają pogłębienie opisu badanych relacji i zjawisk.

Szczegółowe wnioski płynące z przeprowadzonych analiz przedstawiłam przy okazji omówienia poszczególnych części składowych cyklu. Poniżej zaprezentuję wnioski, których podstawę stanowi cykl jako całość i wskażę na korzyści płynące z badań.

1. Omówiony cykl stanowi przede wszystkim **wkład w rozwój badań językoznawczych nad dyskursem imigracyjnym w Polsce oraz w Niemczech**. Jak już wspomniałam, jest to jeszcze – pod względem lingwistycznym – mało zbadana przestrzeń. Z tej perspektywy zaprezentowane analizy stanowią empiryczną, ale także metodologiczną, nowość i dlatego są **ważnym wkładem w dyskusję nad problemami teoriopoznawczymi lingwistyki dyskursu**. Dyskurs imigracyjny jest **dyskursem istotnym społecznie**, podobnie jak i sama (i)migracja, o czym świadczy otaczająca nas rzeczywistość. Moje badania dotyczą więc zjawiska o dużej relewancji dla współczesności i z pewnością nie wyczerpują tematu; są raczej próbą spojrzenia na dyskurs imigracyjny w Polsce pod kątem jego struktury i dynamiki, czyli sposobu językowego konstruowania obiektu, do którego dyskurs się odnosi, tj. imigracji i językowego konstruowania podmiotu tj. imigrantów. Bazując na dostępnych metodach i modelach wykorzystywanych w lingwistycznej analizie dyskursu **pogłębiłam refleksję nad językowymi sposobami nazywania obiektu i podmiotu (strategie nominacji) oraz sposobami orzekania o ich własnościach (strategie predykcji)**. Na konkretnych przykładach omówiłam **językową, a także multimodalnie zorientowaną istotę/specyfikę praktyk komunikacyjnych służących do konstruowania negatywnego (dużo rzadziej pozytywnego) obrazu *obcego i innego***, zwłaszcza w odniesieniu do imigrantów z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu; np.

- wskazywałam na tylko z pozoru neutralne predykcje przymiotnikowe, które w gruncie rzeczy podkreślają obcość kulturową i religijną imigrantów, i jednoznacznie negatywnie wartościujące predykcje czasownikowe, podkreślające, że imigranci przyjmują wobec goszczących ich społeczeństw postawę najeźdźcy. W prezentowanych badaniach scharakteryzowałam również wynikające z zastosowania określonych nominacji i predykcji oceny, czyli **sposoby wartościowania imigracji i imigrantów**. W tym celu przeanalizowałam (sama lub kolektywnie) nie tylko **materiał językowy**, ale i **komunikaty językowo-obrazowe** (okładki czasopism). Wskazałam na szybko zachodzące przemiany w zbiorowych zasobach wiedzy dotyczących imigracji, mające swoją przyczynę w dynamicznych walkach ideologicznych, manifestujących się w walkach semantycznych, a w konsekwencji w przemianach rzeczywistości społecznej. **Polski dyskurs prasowy o imigracji** scharakteryzowałam jako **zmediatyzowany** do roku 2020, **upolityczniony**, **zideologizowany** i **spolaryzowany** (albo *za* albo *przeciw* imigracji). Zwracałam uwagę na niebezpieczeństwo płynące z jednej strony z **idealizowania imigrantów** i **lekceważenia niebezpieczeństw**, z drugiej z **postrzegania imigrantów wyłącznie w kategorii wroga**. Wskazywałam również na **prowadzenie dwóch odrębnych prasowych dyskursów – monologów na temat imigracji** i brak inicjatyw służących przełamaniu tego podziału w duchu mediacji dyskursów T. Piekota (2016). Do podobnych wniosków doszedł również Ł. Łotocki (2019). Jednak pisząc o tym w swoich artykułach opublikowanych w 2018 roku nie znałam jeszcze pracy Ł. Łotockiego. Zwracałam również uwagę na konieczność uwzględnienia elementów wizualnych w analizach dyskursu w celu całościowego ujęcia określonych praktyk komunikacyjnych. W trakcie prowadzonych badań nie tylko sięgałam do różnych dostępnych w lingwistyce dyskursu wypróbowanych modeli analizy dyskursu, ale także każdorazowo optymalizowałam dla celów swoich analiz konkretne procedury badawcze, co tylko potwierdza rozpowszechnione przekonanie o tym, że przedmiot i cel analizy dyskursu determinuje dobór narzędzi i metod badania.
2. Pod względem wzmiankowanych powyżej narzędzi i metod badania w ramach przeprowadzonych analiz **zastosowałam w praktyce sposoby eksploracji lingwistycznej z zakresu semantyki historycznej** (analiza strategii dyskursywnych, słów kluczy, metafor). **Empirycznie wykazałam przydatność koncepcji „walk semantycznych”** E. Feldera (2010) do analizy słów kluczy. **Metodologię szkoły z Düsseldorfu pogłębiłam i rozbudowałam o metody z zakresu lingwistyki mediów** (głównie model H. Stöckla 2016). Wskazałam również na **istotnie różne postrzeganie kategorii toposu w różnych podejściach dyskursologicznych i brak tej kategorii analitycznej w polonistycznych analizach dyskursu**, mimo iż stanowi ona dogodny punkt wyjścia do rekonstrukcji strategii komunikacyjnych służących perswazji, a więc głównie argumentowaniu. Jej przydatność udało się wykazać zwłaszcza podczas badania procesów integracji multimodalnej (współdziałania kodu werbalnego i wizualnego) w celu scharakteryzowania

głównych praktyk komunikacyjnych w polskim dyskursie imigracyjnym (wywołanie u odbiorcy postawy empatii lub strachu wobec uchodźców/imigrantów).

3. **Wkład w polsko-niemiecki (polonistyczno-germanistyczny) dialog naukowy**, polegający na popularyzowaniu wśród polskojęzycznych badaczy metod i koncepcji popularnych w badaniach germanistycznych (np. koncepcja walk semantycznych, analiza słów kluczy, analiza multimodalna, koncepcja toposu jako kategorii analitycznej w ramach lingwistycznej analizy argumentacji i in.) i prezentacji naukowcom (głównie niemieckojęzycznym) wyników badań polskiego dyskursu imigracyjnego (głównie prasowego), poprzez obcojęzyczne publikacje i udział w międzynarodowych konferencjach. W moich badaniach porównawczych polskiego i niemieckiego dyskursu imigracyjnego wydobyłam na światło dzienne szereg asymetrii i różnic w odniesieniu do strategii dyskursywnych, zwłaszcza strategii nominacji i predykcji, sposobów konceptualizacji zjawiska i podmiotów dyskursu i wskazałam na różnice metodologiczne między oboma obszarami badawczymi (np. kategoria toposu). Do badań polskiego dyskursu służyły mi metody wypracowane głównie przez niemieckich naukowców, dzięki czemu następował transfer idei i myśli naukowej.
4. Last but not least: upływ czasu pozwala na nabranie dystansu do własnych badań i refleksji. Opisany cykl stanowi tylko pewien fragment mojej aktywności naukowej którą zamierzam kontynuować. Zakończyłam właśnie pracę nad tekstem pod tytułem *Dyskursy o migracji w Polsce po 1989 roku. Fazy, charakterystyki, style*. Referat pod takim tytułem wygłosiłam na konferencji pn. *Historia i styl* zorganizowanej we wrześniu 2022 przez Uniwersytet Opolski. Kończę również pracę nad artykułem poświęconym multimodalnej analizie toposu solidarności w dyskursie migracyjnym. Dotychczasowe analizy są dla mnie (i zapewne mogą być dla innych) drogą wskazem w prowadzeniu podobnych analiz.

Opierając się na swoim dotychczasowym dorobku i mając świadomość potencjalnych trudności albo dylematów natury teoretycznej czy metodycznej chcę wykorzystać swoje doświadczenie w kolejnych projektach. Zapewne za sprawą dotychczasowych publikacji i kontaktów naukowych zostałam zaproszona do udziału w trzech projektach. W dwóch z nich będę uczestniczyć pod warunkiem uzyskania finansowania przez wnioskodawców. Pierwszy projekt nosi nazwę DETECTOR. Pomysłodawcą i liderem jest prof. Andrej Skolkay z SKOLA KOMUNIKACIE A MEDII w Bratysławie. Projekt został zgłoszony do unijnego programu „Horyzont Europa” [HORIZON-CL2-2022-DEMOCRACY-01] i stawia sobie za cel wykrywanie trendów w polityce zagranicznej na podstawie monitoringu dyskursów polityki krajowej w oparciu o analizę big data i badania jakościowe.

Drugi projekt to "Analiza społecznego wymiaru cyberbezpieczeństwa i jego wpływu na społeczeństwo. Charakterystyka językowa cyberzagrożeń" [wniosek do NCN nr 2022/46/E/HS5/00137 złożony we wrześniu 2022 r.]. W ramach tego projektu chciałabym się zająć badaniem cyberzagrożeń z perspektywy językoznawstwa.

Pomysłodawczynią projektu jest dr Dorota Domalewska z Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie.

Ponadto dostałam zaproszenie do współpracy przy projekcie wydawniczym pn. Kompendium Lingwistyczne. Badania nad dyskursem (red. Marta Wójcicka, Artur Rejter, Waldemar Czachur). Moim zadaniem jest opracowanie syntetyzującego artykułu z zakresu "Dyskurs a argumentacja/topos".

c) Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze w latach 2006-2022 (po uzyskaniu stopnia doktora)

Bezpośrednio po uzyskaniu stopnia doktora moje zainteresowania badawcze skupiały się przede wszystkim na języku reklamy turystycznej w Polsce i w Austrii i na komunikacji perswazyjnej, a także na zagadnieniach tekstologii kontrastywnej. Ponadto zajmowałam się badaniami z zakresu lingwistyki tekstu (później także dyskursu) i językoznawstwa porównawczego. Od roku 2016 badam podręczniki szkolne, głównie do nauki języka niemieckiego jako obcego, które stanowią dla mnie rodzaj „miniaturowych multidyskursów”, zwłaszcza jeśli idzie o kreowany w nich obraz świata. Poniżej przedstawiam listę pozostałych publikacji z lat 2006-2022, które następnie skrótowo omówię:

1. Monografia: (2015) *Wenn jemand eine Reise tut ... Die kontrastive Textologie am Beispiel der österreichischen und polnischen Tourismuswerbung*. Seria: Studien zur Text und Diskursforschung, red. Z. Berdychowska & Z. Bilut-Homplewicz. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag. 308 str.
2. (2009) *Warum ist es nützlich, die Textlinguistik in Polen und Deutschland zu vergleichen. Der interlinguistische Vergleich* (współautorzy Zofia Bilut-Homplewicz i Waldemar Czachur). W: F. Grucza, G. Pawłowski & R. Utri (red.), *Diskurse als Mittel und Gegenstände der Germanistik. Materialien der Jahrestagung und internationalen wissenschaftlichen Konferenz des Verbandes Polnischer Germanisten*. 8-10. Mai 2009 Olsztyn, (s. 127-137). Warszawa: Wydawnictwo Euro-Edukacja.
3. (2009) *Kontrastywna lingwistyka tekstu w Polsce i Niemczech*. W: Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur & M. Smykała (red.), *Lingwistyka tekstu w Polsce i Niemczech. Pojęcia problemy, perspektywy* (s. 277-296). Wrocław: Wydawnictwo Atut.
4. (2010) *Lässt sich Urlaub wie Persil verkaufen? Zu spezifischen Aspekten des Übersetzens von Werbetexten anhand polnischer und österreichischer Reiseprosperkte*. W: P. Bąk, M. Sieradzka & Z. Wawrzyniak (red.), *Texte und Translation* (s. 133-146). Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
5. (2010) *Stilistische Merkmale der Textsorte Tourismusprospekt aus kontrastiver Sicht (Deutsch – Polnisch). Oder wie lobt man das eigene Land*. W: Z. Bilut-

- Homplewicz, A. Mac, M. Smykała & I. Szwed (red.), *Text und Stil* (s. 221-232). Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
6. (2011) *Różnice stylistyczne między polską a austriacką reklamą turystyczną*. „Stylistyka”, t. XX, s. 269-283.
 7. (2012) *Im Osten viel Neues? Germanistische kontrastive Textlinguistik in Polen – Versuch einer Bilanz*. „Colloquia Germanica Stetinensia“ 2012, s. 71-89.
 8. (2012) *Bildtexte und ihre Rolle in Reiseprospekten aus kontrastiver Sicht (Deutsch-Polnisch)*. W: F. Grucza, M. Heinemann, B. Kellner, B. Mikołajczyk & I. Warnke (red.), *Vielheit und Einheit der Germanistik weltweit. Akten des XII. Internationalen Germanistenkongresses, Warschau* (s. 141-148). Band 16. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
 9. (2013) *Kontrastive Textsortenanalyse: Gestaltung des Kommunikationsverlaufs in Reiseprospekten*. W: E. Hayashi-Mähner & R. Takahashi (red.), *The use of language in everyday life – European Languages* (= Sophia European Studies Series, Vol. 6), (s. 107-122). Tokyo: Sophia University Press.
 10. (2013) *Zu Unterschieden in den Textsortenkonventionen am Beispiel der Textsorte Fremdenverkehrsprospekt in Polen und in Österreich*. W: E. Karagiannidou, C.-O. Papadopoulou & E. Skourtou (red.), *Sprachenvielfalt und Sprachlernen: Neue Wege zur Literalität* (s. 563-572). Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
 11. (2014) *Kontrastive Textsortenanalyse: Formen des Adressatenbezugs in polnischen und österreichischen Reiseprospekten*. W: Z. Berdychowska, J. Janicka & A. Vogelgesang-Doncer (red.), *Texte – Textsorten – Phänomene im Text* (s. 133-148), (=Studien zur Text- und Diskursforschung 7). Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
 12. (2016) *Boso przez świat (według blondynki), podróże kulinarne i z żartem, pieprz, wanilia i losy kobiet na krańcu świata, czyli o zmianie form relacjonowania podróży na podstawie wybranych audycji radiowych i programów telewizyjnych*. W: B. Witosz, K. Sujkowska-Sobisz & E. Ficek (red.), *Dyskurs i jego odmiany* (s. 234-243). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
 13. (2017) *Fremdheit übersetzen. Erfahrungen aus einem übersetzerischen Projekt einer studentischen Arbeitsgemeinschaft*. „Glottodidactica”, XLIV/2(2017), 175-192. DOI: 10.14746/gl.2017.44.2.11.
 14. (2017) *Zu neuesten Entwicklungstendenzen von Bildungsmedien. Moderne und alte Schulbücher – ein kurzer Weg vom Lehrbuch zum Bildungsmedium*. „Humanities and Social Sciences Research Journal”, 24 (4/2017), s. 163-179. DOI: 10.7862/rz.2017.hss.74.
 15. (2018) *And they lived happily ever after... or did they? The portrayal of old age and older people in foreign language teaching textbooks*. „Humanities and

- Social Sciences Research Journal”, 25 (4/2018), s. 325-339. DOI: 10.7862/rz.2018.hss.87.
16. (2019) *Wolfgang Heinemann als Inspirator der Forschungs- und Bildungsstelle Text – Diskurs – Kommunikation (ein Gespräch)* (współautorki Zofia Bilut-Homplewicz, Anna Hanus, Agnieszka Mac, Dorota Miller, Iwona Szwed). W: J. Wiktorowicz, A. Just & P. Owsiański (red.), *Facetten der Sprachwissenschaft. Bausteine zur diachronen und synchronen Linguistik* (s. 51-63). Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
 17. (2019) *Der EU-Gedanke im Schulbuch und im Schulalltag der gymnasialen Oberstufe in Polen*. W: A. Augschöll Blasbichler, E. Matthes & S. Schütze (red.) *Europa und Bildungsmedien. Europe and Educational Media* (s. 133-146). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt KG.
 18. (2020) *Zum »Prinzip Perspektivierung«. An der Schnittstelle zwischen Fremdsprachendidaktik und Text- und Medienlinguistik – das Schulbuch als Textsorte am Beispiel der DaF-Lehrwerke* (współautorka Agnieszka Mac). W: A. Buk, A. Hanus, A. Mac, D. Miller, M. Smykała & I. Szwed (red.), *Tekst – Diskurs – Kommunikation. Podjęcia teoretyczne, analityczne i kontrastywne. Text – Diskurs – Kommunikation. Theoretische, analytische und kontrastive Ansätze* (s. 167-187). Rzeszów: Wydawnictwo UR.

Artykuły nr 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12 i monografia *Wenn jemand eine Reise tut ...* (nr 1 na powyższej liście, stanowiąca zmodyfikowaną wersję rozprawy doktorskiej) to efekty moich zainteresowań badawczych **językiem reklamy i marketingu w dziedzinie turystyki, tekstologią kontrastywną i językoznawczymi analizami porównawczymi tekstów polskich i niemieckich**. Prace powstały w oparciu o doświadczenia własne (tłumaczki austriackich prospektów turystycznych na język polski) i zostały zakotwiczone w paradygmacie tekstologii kontrastywnej, odnoszącej się do interlingwalnych porównań gatunków tekstów. W moich publikacjach porównuję gatunek tekstu jakim jest *prospekt turystyczny*, głównie pod kątem jego funkcji komunikacyjnych i potencjału perswazyjnego. Do analizy funkcjonalnej stosuję kryteria analizy K. Brinkera i model 4 funkcji C. Nord. Za punkt wyjścia przyjmuję, że wszystkie analizowane funkcje tj. fatyczna, referencyjna, ekspresywna i konatywna służą celowi perswazyjnemu. Analizę genologiczną dopełnia obszerna charakterystyka kontekstu społecznego i opis tła kulturowego w Polsce i Austrii, w których funkcjonuje badany gatunek tekstu. Z wymienionych powyżej publikacji wynikają wnioski dotyczące różnic w realizacjach tego gatunku (różne konwencje gatunkowe), istotne przede wszystkim w procesie tłumaczenia prospektów austriackich na język polski i odwrotnie. Różnice odnoszą się głównie do odmiennych sposobów językowej realizacji poszczególnych funkcji komunikacyjnych. Ograniczę się tu jedynie do kilku wybranych przykładów. W odniesieniu do funkcji fatycznej trzeba stwierdzić, że w austriackich prospektach dominuje forma grzecznościowa *Sie*,

stanowiąca bezpośredni zwrot adresatywny, zmniejszający dystans między nadawcą a odbiorcą, w polskich prospektach przeważają formy bezosobowe – por. art. 5, 6, 9, 11). Środki językowe służące do realizacji funkcji ekspresywnej są w austriackich prospektach ‘wszechobecne’, podczas gdy w prospektach polskich nadawca stawia na ton rzeczowy, mniej emocjonalny i mniej patetyczny. Duże różnice między polskimi i austriackimi prospektami turystycznymi dotyczyły również relacji między tekstem a obrazem (por. art. 8). O tych i innych różnicach (i ich prawdopodobnych przyczynach) pisałam w art. nr 5, 6, 8, 10. Monografia z 2015 roku stanowi podsumowanie badań kontrastywnych dotyczących gatunku *prospekt turystyczny* i jego konkretnych realizacji, tj. prospektów wydawanych przez Polską Organizację Turystyczną (POT) i Österreich Werbung (odpowiednik POT w Austrii) w latach 2000-2006. W ostatnim rozdziale omawianej monografii prezentuję wyniki analizy nowszego prospektu (z 2014 roku), którą przeprowadziłam w oparciu o model pierwotny i konstataję brak zmian w sposobach realizacji językowej poszczególnych funkcji komunikacyjnych. Oznacza to, że mimo zmian jakościowych w dziedzinie marketingu i turystyki (zwiększenie finansowania, wzrost statusu branży i badanego gatunku tekstu) polska oficjalna reklama (tutaj promocja regionu Podkarpacie) w wymiarze językowym nadal bardziej przypomina rzeczową informację charakterystyczną raczej dla gatunku tekstu jakim jest *przewodnik* niż emocjonalno-perswazyjną komunikację prospektów austriackich. Konstatacja ta nie ma na celu oceny zawartości czy skuteczności takiego czy innego sposobu promocji. Wskazuje jedynie na różnice w realizacji badanego gatunku w obu krajach i konieczność uwzględnienia tych różnic w konwencjach gatunkowych w procesie tłumaczenia.

Artykuł nr 12 (*Boso przez świat...*) stanowi swoiste pożegnanie z tematem badawczym związanym z podróżami i podróżowaniem. Porównuję w nim starsze (*Pieprz i wanilia*) i nowsze (*Boso przez świat*) formaty telewizyjne i sposoby relacjonowania podróży. Opisuję zmiany jakościowe (zmiana estetyki prezentacji, hybrydowość formatów TV, zmianę języka i sposobu narracji, zmiany w relacji moderator – widz itd.) i ilościowe dotyczące omawianych formatów i nawiązuję do kontekstu kulturowego (niegdyś – deficyt wiedzy o świecie, dziś – liczne i dostępne źródła wiedzy, zmiana statusu podróżowania i egzotyki). Przyczyn tych zmian upatruję nie tylko w czynnikach ekonomicznych i politycznych, ale i w przemianach samego medium i „rewolucji” w kulturze dziennikarskiej.

Kolejny obszar moich zainteresowań badawczych wyznacza **lingwistyka tekstu w ujęciu kontrastywnym** (art. 2, 3, 7 i prace redakcyjne nr 1, 2 – por. niżej). Na tym wycinku mojej działalności naukowej skupię się opisując swoją aktywność naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni (por. punkt 5).

Badania dotyczące podręczników szkolnych, głównie zaś podręczników do języka niemieckiego jako obcego, są dla mnie bardzo inspirującym zajęciem analitycznym. Przede wszystkim frapuje mnie ciągle ewolucja gatunkowa podręczników i podążanie za „duchem czasu” (art. 14), jak i sposoby konstruowania świata, który ma poznać osoba ucząca się danego języka obcego, jako pewnej namiastki świata realnego, w którym tego języka się używa.

Interesuje mnie przy tym, jakie elementy realnego świata znajdą swoje miejsce w podręczniku, jakie tematy i jakie treści są „warte” zaprezentowania w danym czasie. Jestem przekonana, że analiza kontrastywna podręczników do nauki języka obcego w odniesieniu do jakiegoś wybranego fragmentu rzeczywistości może dostarczyć informacji zwrotnych na temat nastawienia jakiejś społeczności do danego tematu – por. art 15 poświęcony problematyce starości w podręcznikach do języka niemieckiego i do języka polskiego jako obcego. W niemieckich podręcznikach temat starości jest obecny zarówno w podręcznikach starszych jak i w nowych, natomiast w podręcznikach polskich właściwie nieobecny lub reprezentowany szczątkowo, niejako przy okazji, gdy na przykład w tekście czytanki wzmiankowani są dziadkowie. Krytyczna analiza treści dotyczących myśli europejskiej i UE i sposobu ich prezentacji stanowiła przedmiot moich badań w art. nr 17. Korpus stanowiły podręczniki do różnych przedmiotów nauczanych w liceum ogólnokształcącym. Z przeprowadzonej analizy ilościowej i jakościowej (tematy, treści, ramy i profilowanie pojęcia UE) płynie wnioski o nieprzystawianiu treści podręczników do rzeczywistości społecznej, budowaniu obrazu Polski i Zachodu w oparciu o ‘przestarzałe’ dyskursy (powielanie motywu zapóźnionej w rozwoju Polski vs. zamożny Zachód), raczej nieobecności niż obecności myśli europejskiej w podręcznikach do przedmiotów innych niż WoS lub geografia i w przypadku odwołań do UE akcentowanie raczej korzyści ekonomicznych niż wspólnoty wartości. Natomiast ostatni artykuł na liście (nr 18, współautorka A. Mac) stanowi przyczynek do rozważań na temat podręcznika jako gatunku tekstu. W oparciu o wybrane podejścia lingwistyki tekstu i mediolingwistyki i obierając za punkt wyjścia złożoną strukturę podręcznika, postulujemy potraktowanie go jako gatunku w formie kolekcji (Wojtak 2006) tekstów medialnych.

Pozostałe publikacje

Art. nr 13 stanowi podsumowanie projektu tłumaczeniowego realizowanego w ramach prowadzonego przeze mnie w Instytucie Filologii Germańskiej UR Studenckiego Koła Naukowego *Hieronymus* i dotyczy specyfiki kulturowej w procesie tłumaczenia (tłumaczenie realiów kulturowych związanych z judaizmem i ruchem chasydzkim w Galicji na język niemiecki).

Artykuł nr 16, którego jestem współautorką, powstał jako wyraz uznania dla prof. Wolfganga Heinemanna w celu upamiętnienia jego wkładu w powstanie Ośrodka Badawczo-Dydaktycznego i Transferu Wiedzy Tekst-Dyskurs-Komunikacja, którego jestem członkiem i współzałożycielem (por. punkt 6).

Prace redakcyjne

Byłam współredaktorką następujących monografii zbiorowych:

1. (2009) Bilut-Homplewicz, Z., Czachur, W. & Smykała, M. (red.), *Lingwistyka tekstu w Niemczech. Pojęcia problemy, perspektywy*. Tom I (antologia tłumaczeń). Wrocław: Wydawnictwo Atut (377 stron).
2. (2009) Bilut-Homplewicz, Z., Czachur, W. & Smykała, M. (red.), *Lingwistyka tekstu w Polsce i Niemczech. Pojęcia problemy, perspektywy*. Tom II. Wrocław: Wydawnictwo Atut (364 strony).
3. (2010) Bilut-Homplewicz, Z., Mac, A., Smykała, M. & Szwed, I. (red.), *Text und Stil*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag (575 stron).
4. (2020) Buk, A. Hanus, A. Mac, A., Miller, D., Smykała, M. & Szwed, I. (red.), *Tekst – Dyskurs – Komunikacja. Podejścia teoretyczne, analityczne i kontrastywne. Text – Diskurs – Kommunikation. Theoretische, analytische und kontrastive Ansätze*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego (764 strony).

Trzy pierwsze pozycje z listy stanowią efekt współpracy w ramach dwóch projektów, o których piszę w punkcie 5, realizowanych wspólnie z Uniwersytetem Warszawskim i Uniwersytetem w Halle (Niemcy).

Ponadto w latach 2015-2017 byłam członkiem zespołu redakcyjnego czasopisma *tekst i dyskurs – text und diskurs* wydawanego w ramach współpracy między Uniwersytetem Warszawskim i Uniwersytetem Rzeszowskim.

Artykuły recenzyjne i tłumaczenia tekstów naukowych

Jestem autorką 3 artykułów recenzyjnych, 2 sprawozdań i 7 tłumaczeń publikacji naukowych (artykuły). Ich wykaz zawiera zał. 4 Wykaz osiągnięć naukowych, a także (częściowo) zał. 5 Analiza bibliometryczna moich publikacji przygotowana przez Bibliotekę Uniwersytetu Rzeszowskiego.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W ramach współpracy międzynarodowej i międzyuczelnianej aktywnie uczestniczyłam w przygotowaniu i realizacji następujących przedsięwzięć:

- 1) W latach 2007 – 2009 wspólnie z Zofią Bilut-Homplewicz (UR) i Waldemarem Czachurem (UW) zainicjowaliśmy i zrealizowaliśmy we współpracy z partnerem niemieckim: Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Philosophische Fakultät, Germanistisches Institut projekt naukowy pn. *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech*. Projekt sfinansowany został z grantu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej/Stiftung für Deutsch-Polnische Zusammenarbeit (nr

wniosku 10743/07/AC) i dofinansowany przez Instytut Goethego. Celem projektu była popularyzacja w Polsce badań prowadzonych przez naukowców niemieckich (rozważań teoretycznych i koncepcji metodologicznych z zakresu lingwistyki tekstu) poprzez udostępnienie tłumaczeń ich artykułów, por. *Lingwistyka tekstu w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*. Antologia przekładów, t. 1, ATUT Wrocław 2009; red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała. Tom drugi, który ukazał się w ramach projektu, nosi tytuł *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy* (wyd. ATUT Wrocław 2009; red. Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, M. Smykała). Służył zainicjowaniu naukowej dyskusji między polonistami i germanistami w Polsce zajmującymi się lingwistyką tekstu. Artykuły w obu tomach poruszają podstawowe problemy teorii tekstu, genologii lingwistycznej, zagadnień dotyczących relacji tekst – dyskurs, wyznaczników tekstu fachowego, hipertekstu, metatekstu, tekstu kultury, spójności tekstu i in. Ich publikacja w Polsce okazała się w owym czasie prawdziwym “hitem wydawniczym”, o czym świadczą odwołania do tych publikacji w pracach polskich językoznawców. Zainicjowana wtedy współpraca między UR i UW trwa do dzisiaj i zaowocowała nie tylko wspólnym wydawaniem czasopisma „tekst i dyskurs – text und diskurs”, ale również wieloma innymi projektami i przede wszystkim współpracą w ramach wspomnianego Ośrodka Badawczo-Dydaktycznego i Transferu Wiedzy T-D-K. Ponadto zadziergnięte wtedy kontakty z polonistami trwają do dzisiaj (wspólne projekty w ramach działalności Ośrodka, uczestnictwo w konferencjach polonistycznych; w ostatnim czasie zostałam również zaproszona do wspólnego zredagowania i wydania w 2025 roku jednego z zeszytów „Forum Lingwistycznego” – czasopisma naukowego Uniwersytetu Śląskiego, lista MNiSW).

Ponadto w ramach wspomnianego projektu opublikowałam oprócz tłumaczeń dwóch artykułów w tomie pierwszym, trzy teksty zamieszone na liście w punkcie 4 c pod numerami: 2 (wspólnie z Z. Bilut-Homplewicz i W. Czachurem), 3 i 7. W art. nr 2 *Warum ist es nützlich, die Textlinguistik in Polen und Deutschland zu vergleichen. Der interlinguistische Vergleich* przedstawiamy ideę projektu i stawiamy pytania o celowość porównań interlingwistycznych. Artykuł *Kontrastywna lingwistyka tekstu w Polsce i Niemczech* (nr 3 na liście w punkcie 4 c) stanowi autorski wkład we wzmiankowany tom. Porównuję w nim stan badań kontrastywnych prowadzonych w ramach lingwistyki tekstu i genologii w Polsce i w Niemczech i wskazuję na przyczyny różnic w dorobku obu kultur naukowych. Pogłębionej analizy dorobku polskich tekstologów dokonuję w artykule pt. *Im Osten viel Neues? Germanistische kontrastive Textlinguistik in Polen – Versuch einer Bilanz* (nr 7). Szkicuję w nim etapy rozwoju lingwistyki tekstu i formułuję dezyderaty badawcze odnotowując jednocześnie, że również w polskiej lingwistyce tekstu wyraźnie zaznacza się zjawisko, które można nazwać ‘zwrotem dyskursywnym’.

- 2) W latach 2009 – 2010 wspólnie z Zofią Bilut-Homplewicz przygotowaliśmy i zrealizowaliśmy projekt naukowy pn. *Text und Stil/Tekst i styl*. Partnerem niemieckim był ponownie Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Philosophische Fakultät, Germanistisches Institut. Projekt został sfinansowany z grantu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej/Stiftung für

Deutsch-Polnische Zusammenarbeit (nr wniosku 11603/09/IF) i obejmował organizację międzynarodowej konferencji pn. *Tekst i styl* i organizację serii wykładów gościnnych na Uniwersytecie Rzeszowskim czołowych niemieckich językoznawców, a także redakcję i wydanie publikacji pt. *Text und Stil* (2010) wyd. Peter Lang, red. Z. Bilut-Homplewicz, A. Mac, M. Smykała, I. Szwed.

- 3) W latach 2013-2015 byłam uczestnikiem projektu pn. *Lingwistyka mediów* realizowanego na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W ramach projektu powstała publikacja, która przybliżała polskim badaczom dzieła mediolingwistów niemieckich *Lingwistyka mediów: antologia tłumaczeń* pod red. R. Opilowskiego, J. Jarosza, P. Staniewskiego. W tomie znalazła się m in. polska wersja artykułu Evy Marthy Eckkrammer: *Kontrastywna tekstologia mediów a wymiar historyczny – ramy teoretyczno-metodologiczne*. (str. 297-315), którą przygotowałam wraz z Zofią Bilut-Homplewicz.
- 4) W semestrze zimowym roku akademickiego 2017/2018 odbyłam staż naukowy w Instytucie Germanistyki UW, w ramach którego z Waldemarem Czachurem wspólnie prowadziliśmy badania nad dyskursem migracyjnym w Polsce (wspólne publikacje omówiono w punkcie 4 b). W tym okresie brałam również udział w badaniach prowadzonych przez Laboratorium Lingwistyki Kulturowej i Międzykulturowej LaLiKuMi.
- 5) W styczniu 2018 przeprowadziłam warsztaty dla studentów i pracowników Instytutu Filologii Germańskiej UJ (na zaproszenie prof. Zofii Berdychowskiej) połączone z wykładem pt. *Kryzys migracyjny w prasie polskiej i niemieckiej z perspektywy lingwistycznej analizy dyskursu i koncepcji 'walk semantycznych'*.
- 6) W maju 2019 roku uczestniczyłam na zaproszenie prof. Yüksel Ekinci w *Internationale Woche* na Fachhochschule w Bielefeld (Niemcy), gdzie wygłosiłam wykład gościnny poświęcony badaniu podręczników szkolnych.
- 7) Ponadto brałam czynny udział w konferencjach krajowych i zagranicznych. W latach 2006-2022 wygłosiłam referaty podczas 18 konferencji (por. zał. nr 4 Wykaz osiągnięć naukowych).
- 8) W wymienionym okresie w ramach programu Erasmus (mobilność nauczycieli akademickich) odbyłam kilkanaście pobytów na uczelniach partnerskich UR w Europie połączonych z prowadzeniem zajęć lub w celach szkoleniowych (por. zał. 4 Wykaz osiągnięć naukowych).

6) Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Jako nauczyciel akademicki pracuję od 1995 roku. Prowadzę bądź prowadziłam zajęcia różnego typu, głównie ćwiczenia, a ponadto wykłady i seminaria. Nauczam bądź nauczałam następujących przedmiotów: praktyczna nauka języka niemieckiego, teoria przekładu, tłumaczenie słowa żywego, tłumaczenie tekstów fachowych (ekonomicznych i prawniczych), translatoryka, zajęcia specjalizacyjne, seminarium licencjackie (12 licencjatów) i magisterskie (11 magistrów), przygotowanie do zawodu tłumacza. W zajęciach tłumaczeniowych odwołuję się do swoich

doświadczeń zawodowych jako tłumaczki języka niemieckiego. Studenci (zwłaszcza podyplomowych studiów tłumaczeniowych) często w ankietach ewaluacyjnych podkreślali ten fakt i wysoko oceniali prowadzone przeze mnie zajęcia. Jestem recenzentką prac licencjackich i magisterskich. Uczestniczę w obronach prac licencjackich i magisterskich (zazwyczaj w funkcji recenzenta lub promotora. W roku akademickim 2021/22 również w funkcji przewodniczącej).

Od roku akademickiego 2017/18 jestem pracownikiem Katedry Lingwistyki Stosowanej. Wchodziłam w skład zespołu, który opracował dokumentację umożliwiającą uruchomienie tego kierunku studiów na Wydziale Filologicznym UR. W roku akademickim 2019/20 wspólnie z koleżankami z Katedry brałam udział w opracowaniu dokumentacji umożliwiającej uruchomienie drugiego stopnia studiów na kierunku Lingwistyka stosowana.

W Katedrze pełnię funkcję koordynatora studenckich praktyk programowych. Opracowałam koncepcję i dokumentację praktyk tłumaczeniowych. Byłam również opiekunem wszystkich tłumaczeniowych praktyk zawodowych w Instytucie Filologii Germańskiej (od chwili wprowadzenia praktyk do X 2014) i przez kilka lat koordynatorem programu Erasmus w IFG. Jako koordynator opiekowałam się studentami wyjeżdżającymi za granicę na studia cząstkowe, wykładowcami przyjeżdżającymi do Instytutu, a także doprowadziłam do zawarcia nowych umów z uczelniami zagranicznymi, umożliwiających naszym studentom i pracownikom naukowym wyjazdy w ramach programu Erasmus.

W Katedrze Lingwistyki Stosowanej brałam czynny udział w opracowaniu dokumentacji projektowej działania pod nazwą „Jednolity Program Zintegrowany Uniwersytetu Rzeszowskiego – droga do wysokiej jakości kształcenia, POWR.03.05.00-00-z050/17” realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój. Kilkuletni projekt zakończył się w roku akademickim 2021/22. Zajmowałam się najpierw stworzeniem a później realizacją modułu obejmującego działania na rzecz studentów, tj. organizacją dodatkowych kursów i szkoleń dla studentów, a także projektów studenckich (m.in. projekt studencki we współpracy z ZTM Rzeszów – tłumaczenie stron internetowych Zakładu Transportu Miejskiego na j. angielski i niemiecki; organizacja zajęć z pracodawcami, organizacja kursu tłumaczenia słowa żywego).

Jeszcze jako pracownik Instytutu Filologii Germańskiej byłam w latach 2012-2015 wraz z dr Agnieszką Buk opiekunem Studenckiego Koła Naukowego Translatoryki i Komunikacji Międzykulturowej *Hieronymus*. Koło realizowało projekty tłumaczeniowe na rzecz podmiotów zewnętrznych, w tym między innymi dokonało tłumaczenia wywiadu-rzeki z opiekunem synagogi w Łańcucie Mirosławem Kędziorem (piszę o tym projekcie w art. nr 13 na liście w punkcie 4 c). Tekst był dostępny przez kilka lat na stronie internetowej Forum Żydów Polskich, obecnie dostęp możliwy za pośrednictwem Repozytorium UR (<http://repozytorium.ur.edu.pl/handle/item/1009>). W ramach działalności Koła organizowaliśmy ze studentami translatoryczne warsztaty szkoleniowe, minikonferencje naukowe, w tym w 2011 roku projekt dofinansowany przez Prorektora UR *Ignorantia iuris*

nocet – minikonferencja studencka poświęcona tekstom prawnym i prawniczym, w której partnerem był niemiecki Uniwersytet w Bambergu (materiały dostępne w repozytorium UR <http://repozytorium.ur.edu.pl/handle/item/1006>).

Od 2011 roku działam w Ośrodku Badawczo-Dydaktycznym i Transferu Wiedzy Tekst-Dyskurs-Komunikacja (organizacja konferencji, wykładów gościnnych, organizacja i udział w jury ogólnopolskiego konkursu na najlepsze tłumaczenie tekstu naukowego, opieka merytoryczna nad wykonywanymi przez studentów tłumaczeniami artykułów naukowych, publikowanymi na stronie Ośrodka). Jestem jedną z jego współzałożycielek.

W roku akademickim 2010/11 pełniłam obowiązki Kierownika Zakładu Teorii Komunikacji Językowej (w zastępstwie urlopowanej prof. Zofii Bilut-Homplewicz).

Wielokrotnie wchodziłam w skład Komisji Rekrutacyjnej Wydział Filologicznego. Byłam członkiem Rady Wydziału Filologicznego (1 kadencję). Obecnie wchodzę w skład Rady Instytutu Neofilologii. Jestem również członkiem Zespołu ds. Jakości Kształcenia w Katedrze Lingwistyki Stosowanej.

Ponadto zajmowałam się obsługą tłumaczeniową (tłumaczenie symultaniczne i konsekwentne) konferencji organizowanych przez Instytut Filologii Germańskiej (w tym m. in. konferencji z okazji jubileuszu prof. Z. Wawrzyniaka „Sprache leben und lieben”, konferencji „Text und Stil”), Uniwersytet Rzeszowski (np. Niemiecko-Polsko-Ukraińskiego Kongresu Ekologicznego *Energia i Ochrona Klimatu*; uroczystości z okazji wręczenia doktoratu h.c. dla prof. Rity Süessmuth), Katedrę Lingwistyki Stosowanej (np. konferencji Studenckiego Koła Naukowego „Poligłoci” pn. „Moda i styl”) i in.

W ramach współpracy z partnerami zewnętrznymi przez wiele lat tłumaczyłam podczas polsko-niemiecko-ukraińskich konferencji pedagogicznych organizowanych przez Kuratorium Oświaty w Rzeszowie, Polsko-Niemiecką Współpracę Młodzieży i Ökologisches Schullandheim Spohns Haus w Gersheim. Konferencje stanowią wsparcie merytoryczne dla współpracujących w ramach partnerstw szkół z Podkarpacia, Małopolski i Kraju Saary (Niemcy).

7) Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

W roku 2007 otrzymałam nagrodę Rektora UR za wyróżniającą się pracę doktorską, a w roku 2010 nagrodę zespołową II stopnia (wraz z prof. Z. Bilut-Homplewicz) za osiągnięcia naukowe, a w szczególności za redakcję dwóch prac wydanych w 2009 roku i organizację konferencji naukowej pt. „Text und Stil”.

Od ponad 30 lat jestem czynnym tłumaczem pisemnym i ustnym. Jestem również tłumaczem przysięgłym języka niemieckiego.

W latach 1995-2005 prowadziłam wraz ze współniczkami Polsko-Niemiecki Ośrodek Kształcenia GERMANITAS w Rzeszowie (kursy języków obcych i wydarzenia popularyzujące naukę języka niemieckiego wśród uczniów szkół ponadpodstawowych).

W mojej pracy zawodowej staram się łączyć działalność naukową, dydaktyczną i tłumaczeniową. Ta ostatnia umożliwia mi w dyskusji naukowej poszerzenie perspektywy badawczej o mocne zakotwiczenie empiryczne (np. w przypadku rozprawy doktorskiej i powstałej na jej bazie monografii „Wenn jemand eine Reise tut ...”), większą wiarygodność jako nauczycielowi akademickiemu przedmiotów praktycznych, zwłaszcza tych przynależnych w planie studiów modułowi translatorycznemu, czy też sprawia, że na dylematy pojawiające się w pracy badacza patrzę z jednej strony z perspektywy teoretycznej, z drugiej zaś z perspektywy praktycznej, jak na coś, co ‘hic et nunc’ musi znaleźć rozwiązanie.

Rzeszów, 16.02.2023 r.

.....
(podpis wnioskodawcy)

Literatura

Bartmiński, J. (1999). *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*. W: J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Bilut-Homplewicz, Z. (2013). *Prinzip Perspektivierung. Germanistische und Polonistische Textlinguistik - Entwicklungen, Probleme, Desiderata - Teil I: Germanistische Textlinguistik*. Frankfurt a. M.: Internationaler Verlag der Wissenschaften, Peter Lang.

Bonacchi, S. (2017). *Einleitung: Sprachliche Aggression beschreiben, verstehen und erklären: Theorie und Methodologie einer sprachbezogenen Aggressionsforschung*. W: S. Bonacchi (red.), *Verbale Aggression: Multidisziplinäre Zugänge zur verletzenden Macht der Sprache* (s. 1-32). Berlin: de Gruyter.

Busse, D. (1997). *Das Eigene und das Fremde. Annotationen zu Funktion und Wirkung einer diskurssemantischen Grundfigur*. W: M. Jung, M. Wengeler & K. Böke (red.), *Die Sprache des Migrationsdiskurses. Das Reden über „Ausländer“ in Medien, Politik und Alltag* (s. 17-35). Opladen: Westdeutscher Verlag.

Busse, D. (2005). *Sprachwissenschaft als Sozialwissenschaft*. W: D. Busse, T. Niehr, M. Wengeler (red.), *Brisante Semantik. Neuere Konzepte und Forschungsergebnisse einer kulturwissenschaftlichen Linguistik* (s. 21-43). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Bußmann, H. (2002). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.

Busse, D., & Teubert, W. (1994). *Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodenfrage der historischen Semantik*. W: D. Busse, F. Hermanns & W. Teubert (red.), *Begriffsgeschichte und Diskursgeschichte* (s. 10-29). Opladen: Westdeutscher Verlag.

Czachur, W. (2011). *Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien*. Wrocław: Wydawnictwo Atut.

Czachur, W. (2020). *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy*. Wrocław: Wydawnictwo Atut.

Czachur, W. & Pappert, S. (2019). *Wizualny populizm: analiza praktyk multimodalnych na przykładzie plakatów wyborczych z Polski i Niemiec*. „tekst i dyskurs – text und diskurs”, 12, s. 165-189.

Fairclough, N. & Duszak, A. (2008). *Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych*. W: A. Duszak & N. Fairclough (red.), *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej* (s. 7-29). Kraków: Universitas.

Felder, E. (2010). *Semantische Kämpfe – Die Macht des Deklarativen in Fachdiskursen*. W: T. Fuchs & G. Schwarzkopf (red.), *Verantwortlichkeit – nur eine Illusion?* (s. 13–59). Heidelberg: Universitätsverlag Winter.

Grabbert, T. (2010). *Migration im niedersächsischen Schulbuch*. „Polis“ 3/2010, s. 14-17.

Heinemann, W. (2011). *Diskursanalyse in der Kontroverse*. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 4, s. 31-67.

Hermanns, F. (1995). *Sprachgeschichte als Mentalitätsgeschichte. Überlegungen zu Sinn, Form und Gegenstand historischer Semantik* (s. 69-101). W: A. Gardt, K. Mattheier & O. Reichmann (red.), *Sprachgeschichte des Neuhochdeutschen*. Tübingen: Niemeyer.

Jäger, S. (2001). *Kritische Diskursanalyse. Eine Einführung*. Duisburg: DISS.

Kumięga, Ł. & Nowicka, M. (2012). *Dyskurs o badaniach nad dyskursem w Niemczech*. „Oblicza komunikacji“, 5, s. 129-154.

Labocha, J. (2008). *Tekst, wypowiedź, dyskurs w procesie komunikacji językowej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Lewiński, P. H. (2012). *Neosofistyka. Argumentacja retoryczna w komunikacji potocznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Luginbühl, M. (2014). *Medienkultur und Medienlinguistik. Komparative Textsortengeschichte(n) der amerikanischen „CBS Evening News“ und der Schweizer „Tagesschau“*. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.

Łotocki, Ł. (2019). *Kryzys imigracyjny w Europie w polskim dyskursie publicznym 2015-2018*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Mac, A. (2017). *Textdesign und Bedeutungskonstitution im multimodalen Fernsichttext. Dramatisierungsstrategien in deutschen und polnischen Nachrichtensendungen*. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.

Maćkiewicz, J. (2017). *Badanie mediów multimodalnych – multimodalne badanie mediów*. „Studia Medioznawcze. Media Studies”, 2(69), s. 33-43.

- Marker, K. (2013). *Know Your Enemy. Zur Funktionalität der Hassrede für wehrhafte Demokratien*. W: J. Meibauer (red.), *Hassrede/Hate Speech. Interdisziplinäre Beiträge zu einer aktuellen Diskussion* (s. 59-94). Gießen: Gießener Elektronische Bibliothek.
- Meibauer, J. (2013). *Hassrede – von der Sprache zur Politik*. W: J. Meibauer (red.), *Hassrede/Hate Speech. Interdisziplinäre Beiträge zu einer aktuellen Diskussion* (s. 1-16). Gießen: Gießener Elektronische Bibliothek.
- Niehr, T. (2020). *Migrationsdiskurs*. W: T. Niehr, J. Kilian & J. Schiewe (red.), *Handbuch Sprachkritik* (s. 225–232). Stuttgart: J.B. Metzler. DOI: 10.1007/978-3-476-04852-3_29.
- Niehr, T., & Böke, K. (2010). *Diskursanalyse unter linguistischer Perspektive – am Beispiel des Migrationsdiskurses*. W: R. Keller, A. Hiersland, W. Schneider, W. Viehöver (red.), *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse* (s. 359–385). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. DOI: 10.1007/978-3-531-92585-1_13.
- Piekot, T. (2016). *Mediacje semiotyczne. Słowo i obraz na usługach ideologii*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Reisigl, M. (2010). *Dyskryminacja w dyskursach*. „tekst i dyskurs – text und diskurs”, 3, s. 27-61.
- Reisigl, M. & Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination. Rhetoric of Racism and Antisemitism*. London, New York: Routledge.
- Schiewe, J. (2010). *Sprachkritik und (kritische) Diskursanalyse*. W: R. Lipczuk, J. Schiewe, W. Westphal & D. Misiek (red.), *Diskurslinguistik – Systemlinguistik. Theorien – Texte – Fallstudien* (s. 41-51). Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Spitzmüller, J. & Warnke, I. (2011). *Diskurslinguistik: Eine Einführung in Theorien und Methoden der Transkulturellen Sprachanalyse*. Berlin: de Gruyter.
- Stefanowitsch, A. (b. d.). *Was ist überhaupt Hate Speech?* <https://www.amadeu-antonio-stiftung.de/hatespeech/was-ist-ueberhaupt-hate-speech> (dostęp 30.01.2023).
- Stöckl, H. (2016). *Multimodalität – Semiotische und textlinguistische Grundlagen*. W: N.-M. Klug & H. Stöckl (red.), *Handbuch Sprache im multimodalen Kontext* (s. 3-35). Berlin, Boston: de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110296099-002.
- Szymanek, K. (2001, 2012). *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wengeler, M. (2003). *Topos und Diskurs. Begründung einer argumentationsanalytischen Methode und ihre Anwendung auf den Migrationsdiskurs (1960–1985)*. Berlin: de Gruyter.
- Wengeler, M. (2005). *Sprachgeschichte als Zeitgeschichte*. Hildesheim: Georg Olms Verlag.
- Witosz, B. (2009). *Dyskurs i stylistyka*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wodak, R. (2009). *The Discourse of Politics in Action*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wodak, R. (2011). *Wstęp. Badania nad dyskursem – ważne pojęcia i terminy*. W: R. Wodak & M. Krzyżanowski (red.), *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych* (s. 11-48); tłum. D. Przepiórkowska. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.

Wojtak, M. (2006). *Gatunek w formie kolekcji a kolekcja gatunków*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, 15, s. 143-152.

Wojtak, M. (2010). *Styl dziennikarstwa prasowego w perspektywie dyskursywnej*. W: B. Bogołębska & M. Worsowicz (red.), *Styl – dyskurs – media* (s. 81-91). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Žagar, I., (2010). *Topoi in Critical Discourse Analysis*. "Papers in Pragmatics", 6.1, s.3–27.